

บทที่ 4

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ SML ในหมู่บ้านจังหวัดลำพูน กรณีศึกษา : บ้านอุดมพัฒนา เปรียบเทียบกับ บ้านสันทราย

สำหรับในบทที่ 4 เป็นการศึกษาถึงผลกระทบจากการดำเนินโครงการ SML ในหมู่บ้าน โดยเลือกพื้นที่ศึกษาวิจัยที่จังหวัดลำพูน เพื่อทำการศึกษาวิจัยหมู่บ้าน 2 แห่ง ได้แก่ บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ และบ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ ซึ่งการศึกษาหมู่บ้านทั้ง 2 แห่งนี้เป็นการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบกันในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ประเด็นแรก เป็นการกล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจสังคมของหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ที่เริ่มจากประวัติความเป็นมา ที่ตั้งของหมู่บ้าน วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญ การครอบครองที่ดิน ลักษณะการใช้พื้นที่ สภาพทั่วไปของครัวเรือน การอพยพย้ายถิ่น การกระจายตัวของประชากร อายุเฉลี่ยของประชากรในแต่ละวัย ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพ รายได้โดยเฉลี่ยทั้งในระดับครัวเรือนและระดับบุคคล การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน และสังคมการเมือง การปกครอง ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ภาพรวมของหมู่บ้านที่ได้ไปทำการศึกษา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในระดับพื้นฐานให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่สอง เป็นการกล่าวถึงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจก่อนการดำเนินโครงการ SML เพื่อให้มองเห็นการจัดระเบียบโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ว่ามีลักษณะของการดำรงอยู่ของกลุ่มเดิม กลุ่มผู้นำท้องถิ่น และชาวบ้านอย่างไร กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีการเอื้อประโยชน์หรือขัดแย้งกันมากน้อยแค่ไหน ปัจจัยใดที่ส่งผลให้กลุ่มเหล่านี้ยังคงมีบทบาท ความสำคัญในหมู่บ้าน และรวมถึงการให้รายละเอียดทุนทางสังคมของหมู่บ้านที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยของชาวบ้าน

ประเด็นที่สาม เป็นการกล่าวถึงโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลังการดำเนินโครงการ SML ที่มุ่งศึกษาถึงผลกระทบจากการดำเนินโครงการ SML ว่าส่งผลกระทบอย่างไรต่อกลุ่มเดิม ทั้งยังมุ่งศึกษา "กลุ่มใหม่" ว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และการเกิดขึ้นมาของกลุ่มใหม่ภายใต้โครงการ SML นั้น ส่งผลกระทบอย่างไรต่อโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจเดิมในหมู่บ้าน ซึ่งในประเด็นนี้ จะทำให้เข้าใจถึง การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่เป็นการบ่งชี้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

ประเด็นที่สี่ เป็นการกล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยในบริบท SML ที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมและขั้นตอนต่างๆของโครงการ SML ที่รัฐบาลมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้ระบอบประชาธิปไตยในระดับหมู่บ้าน เพื่อเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศชาติต่อไปในอนาคต สิ่งที่รัฐบาลคาดหวังนั้นจะเกิดขึ้นจริงได้มากน้อยเพียงใด ปัจจัยใดที่จะส่งผลให้ประชาชนได้เรียนรู้ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และปัจจัยใดที่ถือได้ว่าเป็นความล้มเหลวในขั้นตอนของโครงการ SML ที่ชาวบ้านไม่เกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยได้ การศึกษาทั้งสองหมู่บ้านจะเป็นคำตอบได้เป็นอย่างดี เพราะเหตุใดบางหมู่บ้านจึงประสบความสำเร็จ และบางหมู่บ้านไม่ประสบความสำเร็จ

ประเด็นที่ห้า เป็นการกล่าวถึงผลการดำเนินโครงการ SML ที่มุ่งศึกษาโครงการที่หมู่บ้านได้ผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุมประชาคมแล้ว และได้มีการดำเนินโครงการมาตั้งแต่ช่วงนำร่องคือปี พ.ศ.2547 จนกระทั่งในรอบที่สองในปี พ.ศ.2548 เพื่อที่จะวิเคราะห์ว่าโครงการที่หมู่บ้านเลือกทำนั้นมาจากปัจจัยใด และวิเคราะห์เกี่ยวกับสภาพความคงทนถาวรของสิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้นจากโครงการ SML ว่ามีความคงทน และคุ้มค่ามากน้อยเพียงใดต่อการใช้ประโยชน์ในระยะยาวของหมู่บ้าน

โดยที่ประเด็นทั้ง 5 เป็นหัวข้อหลักที่ใช้อธิบายผลการศึกษาในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตย และผลการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นจากโครงการ SML ในพื้นที่ศึกษาสองหมู่บ้าน

ประเด็นสุดท้าย เป็นการกล่าวถึงข้อค้นพบโดยการเปรียบเทียบผลการศึกษาทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้แก่ กระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) และวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของโครงการ SML

โดยทั้ง 6 ประเด็นดังกล่าว ได้กล่าวไว้ในบทนี้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อกรณีศึกษาหมู่บ้านทั้งสองแห่งมากยิ่งขึ้น

ในการเลือกหมู่บ้านเพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ในเบื้องต้นได้สำรวจหมู่บ้านทั้ง 8 แห่งในจังหวัดลำพูน ที่มีการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) นำร่อง โดยศึกษาจากเอกสารรายชื่อคณะทำงาน SML และตรวจเช็คกับฐานข้อมูลของกรมการปกครอง สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) ฯลฯ พบว่าสามารถแบ่งหมู่บ้านได้เป็น 2 กลุ่ม โดยศึกษาจากแหล่งที่มาของคณะทำงาน SML ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือกลุ่มเดิมหรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิมก่อนที่โครงการ SML จะเข้ามาในหมู่บ้าน แล้วได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการ SML ตามลำดับ ได้แก่

1. บ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ (หมู่บ้านขนาดกลาง : Size M)
พบว่ามิบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจำนวน 4 คน ในคณะกรรมการ SML จำนวน 11 คน
2. บ้านปงแม่ลอบ หมู่ 1 ตำบลทาแม่ลอบ อำเภอแม่ทา (หมู่บ้านขนาดกลาง : Size M)
พบว่ามิบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจำนวน 1 คน ในคณะกรรมการ SML จำนวน 13 คน
3. บ้านห้วยอ้อ หมู่ 2 ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง (หมู่บ้านขนาดใหญ่ : Size L)
พบว่ามิบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจำนวน 1 คน ในคณะกรรมการ SML จำนวน 13 คน
4. บ้านต้นผึ้ง หมู่ 1 ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง (หมู่บ้านขนาดใหญ่ : Size L)
พบว่ามิบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจำนวน 1 คน ในคณะกรรมการ SML จำนวน 13 คน

จากการสำรวจ 4 หมู่บ้านข้างต้น พบว่าบ้านสันทรายนอกจากจะมีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมาก่อนได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการ SML ของหมู่บ้านจำนวน 4 คนแล้ว นอกเหนือจากนั้น ยังมีคณะกรรมการที่มีตำแหน่งซ้อนทับกับตำแหน่งอื่นๆ ในคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการ SML ด้วยเช่นกัน ส่วนหมู่บ้านที่เหลืออีก 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปงแม่ลอบ บ้านห้วยอ้อ และบ้านต้นผึ้ง พบว่ามีแต่เพียงผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียวเท่านั้น ที่เป็นประธานคณะกรรมการ SML นอกเหนือจากนั้นจะเป็นชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งอื่นใดในคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ของหมู่บ้าน ดังนั้นจึงเลือกที่จะศึกษาบ้านสันทรายเป็นกรณีศึกษา

กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มใหม่ หมายถึงคณะกรรมการ SML โดยปราศกลุ่มเดิมหรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิมที่เข้าไปเป็นคณะกรรมการ SML ตามลำดับ ได้แก่

1. บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ (หมู่บ้านขนาดเล็ก : Size S)
2. บ้านเกาะทุ่งม่าน หมู่ 12 ตำบลป่าพูล อำเภอบ้านโฮ่ง (หมู่บ้านขนาดเล็ก : Size S)
3. บ้านต้นผึ้ง หมู่ 2 ตำบลหนองล่อง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง (หมู่บ้านขนาดกลาง : Size M)
4. บ้านทุ่งหัวช้าง หมู่ 3 ตำบลทุ่งหัวช้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง (หมู่บ้านขนาดใหญ่ : Size L)

การสำรวจทั้ง 4 หมู่บ้านไม่พบว่ามีบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการ SML แต่อย่างใด ดังนั้นจึงเลือกบ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านศึกษา เนื่องจากบ้านอุดมพัฒนามีความโดดเด่นกว่าอีก 3 หมู่บ้านข้างต้นในกลุ่มเดียวกัน เพราะอำเภอลี้มีกระบวนการคัดเลือกหมู่บ้านให้เข้าร่วมโครงการ SML นำร่อง ที่ชัดเจน โปร่งใส เป็นขั้นเป็นตอน แต่หมู่บ้านที่เหลือ ได้แก่ บ้านเกาะทุ่งม่าน บ้านต้นผึ้ง และบ้านทุ่งหัวช้าง ทางอำเภอเป็นผู้เลือกให้เข้าร่วมโครงการ SML นำร่อง โดยไม่มีขั้นตอนที่เด่นชัดและให้เหตุผลที่ดีพอเหมือนกับบ้านอุดมพัฒนา

4.1 บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี

4.1.1 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ ได้รับการแต่งตั้งจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2543 โดยได้แยกหมู่บ้านออกมาจากบ้านแม่ป๋อกเหนือ หมู่ 5 ตำบลศรีวิชัย บ้านอุดมพัฒนามีพื้นที่ประมาณ 15 ตารางกิโลเมตร ห่างจากอำเภอเมือง ลำพูนประมาณ 70 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอลี 27 กิโลเมตร มีถนนพหลโยธิน หมายเลข 106 เป็นถนนสายหลัก มีแม่น้ำลี้ไหลผ่านบริเวณท้ายหมู่บ้าน และมีองค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย เป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของตำบล สำหรับบ้านอุดมพัฒนา มีที่ตั้งล้อมรอบด้วยหมู่บ้านที่อยู่ตำบลเดียวกันคือ ตำบลศรีวิชัย ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่ที่ 5 บ้านแม่ป๋อกเหนือ

ทิศใต้ ติดกับ หมู่ที่ 10 บ้านศรีวิชัย

ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่ที่ 7 บ้านแม่จ๋อง

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่ที่ 5 บ้านแม่ป๋อกเหนือ และหมู่ที่ 11 บ้านใหม่สวรรค์

ประวัติความเป็นมาของบ้านอุดมพัฒนานั้น ต้องเริ่มศึกษาค้นคว้าจากบ้านแม่ป๋อกเหนือ ที่มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละที่ได้กวาดต้อนผู้ชนจากหลายพื้นที่ เพื่อฟื้นฟูเมืองลำพูนหรือนครหริภุญไชย เมื่อประมาณปี พ.ศ.2448 (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5) ที่ในขณะนั้นประเทศไทยยังมีลักษณะการปกครองที่มีหัวเมืองน้อยใหญ่โดยมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครองเมือง กลุ่มคนที่ถูกกวาดต้อน และอพยพเข้ามาอยู่ตามฝั่งแม่น้ำลี้ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีหลายชาติพันธุ์ เช่น ฉวน โยนก ไทยใหญ่(เงี้ยว) ยางแดง(กระเหรี่ยง) หรือพวกฮ้อมาน(พม่า) เป็นต้น เมื่อได้มาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ประมาณ 12 ปี ต่อมากลุ่มคนเหล่านี้ได้อพยพขึ้นไปเหนือน้ำเป็นระยะทางประมาณหนึ่งกิโลเมตร เหตุผลเพราะต้องการหนีจากภัยน้ำท่วมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ส่งผลต่อการดำรงชีวิตที่พึ่งพาเกษตรกรรมเป็นหลักสำคัญนั้น ทำให้ได้ผลผลิตไม่ค่อยจะดีเท่าที่ควร ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบบางส่วนจึงได้ชวนกันอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อสร้างเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ในบริเวณทิศตะวันตกของแม่น้ำลี้ ส่งผลให้ที่อยู่เดิมในบริเวณพื้นที่ตามฝั่งแม่น้ำลี้ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือนั้นถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า การย้ายที่อยู่อาศัยมาตั้งรกรากในพื้นที่ใหม่แห่งนี้ตรงกับปี พ.ศ.2460 เรียกชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านแม่ป๋อกเหนือ" เดิมทีมีประชากรเข้ามาอยู่แรกเริ่มประมาณ 10 ครอบครัว ต่อมาได้มีผู้อพยพมามากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ที่ดินทำกินเดิมไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จึงได้แต่งตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งแห่ง ที่แยกออกมาจากบ้านแม่ป๋อกเหนือ คือบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12

ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน¹ จำนวนประชากรของบ้านอุดมพัฒนามีจำนวน 450 คน แบ่งเป็นชาย 234 คน และหญิง 216 คน และมีจำนวนครอบครัว 121 ครอบครัว

ตารางที่ 4.1

การกระจายตัวของประชากรบ้านอุดมพัฒนา

อายุ (ปี)	จำนวนคน	ร้อยละ
60 ปีขึ้นไป	79	17.56
41 - 59	104	23.12
26 - 40	110	24.44
15 - 25	83	18.44
7 - 14	48	10.66
แรกเกิด - 6 ปี	26	5.78

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอลี้ ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550.

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านอุดมพัฒนาอยู่ในกลุ่มวัยทำงาน (15-59 ปี) จำนวน 297 คน วัยเด็ก (แรกเกิด-14ปี) 74 คน และวัยชรา (60 ปีขึ้นไป) 79 คน ซึ่งประชากรทั้งหมดมีระดับการศึกษาตั้งแต่ต่ำกว่า ป.4 จนถึงระดับปริญญาตรี

ตารางที่ 4.2

ระดับการศึกษาของประชากรบ้านอุดมพัฒนา

ระดับการศึกษา	จำนวนคน
ปริญญาตรี	22
อนุปริญญา	7
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)	24
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)	36
มัธยมศึกษาปีที่ 6	66

¹ สัมภาษณ์ นายณพงษ์ ชัยอนันต์, ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง 7) อำเภอลี้, 27 กุมภาพันธ์ 2550.

มัธยมศึกษาปีที่ 5	9
มัธยมศึกษาปีที่ 3	38
ประถมศึกษาปีที่ 6	50
ประถมศึกษาปีที่ 4	63
ต่ำกว่าประถมศึกษาปีที่ 4	135

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอฉะเชิงเทรา ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550.

แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของบ้านอุดมพัฒนาจะมีการศึกษาไม่สูง แต่จากสถิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชกรนั้น นับได้ว่าเป็นสถิติที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมอย่างสูงและต่อเนื่องทุกการเลือกตั้ง

ตารางที่ 4.3

การออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งครั้งล่าสุดของบ้านอุดมพัฒนา

การเลือกตั้ง	จำนวนผู้ออกมาใช้สิทธิ (ร้อยละ)
สมาชิก อบต.	94.11
ผู้ใหญ่บ้าน	85.00
กำนัน	84.15
สมาชิกสภาจังหวัด (สจ.)	82.30
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.)	83.10
สมาชิกวุฒิสภา (สว.)	80.05

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา และที่ทำการปกครองอำเภอฉะเชิงเทรา ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550

ชาวบ้านอุดมพัฒนานับถือศาสนาพุทธ มีขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่นเหมือนชาวบ้านทั่วไป บางพิธีกรรมของชาวบ้านมักจะมีความเชื่อในเรื่องภูตผีเข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง เช่น การเลี้ยงผีปู่ย่า (ผีที่เป็นต้นตระกูล) การเลี้ยงผียามเจ็บป่วย การเลี้ยงผีเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เป็นต้น ชาวบ้านส่วนใหญ่พูดภาษาเหนือ มีวัดอุดมพัฒนาเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี และกิจกรรมของหมู่บ้าน

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 90 ที่เหลือประมาณร้อยละ 10 จะเช่าที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพ ในแต่ละครอบครัวมีการครอบครองที่ดินมากกว่า 10 ไร่ขึ้นไป ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4

สภาพการครอบครองที่ดินของชาวบ้านอุดมพัฒนา

จำนวนที่ดิน	จำนวนครอบครัว
มากกว่า 30 ไร่	8
20 – 29 ไร่	20
10 – 19 ไร่	71
5 – 9 ไร่	12
น้อยกว่า 5 ไร่	10

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอสี ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550.

แม้ว่าการครอบครองที่ดินของชาวบ้านอุดมพัฒนาจะมีมากกว่า 10 ไร่ต่อครอบครัว แต่ก็เป็นการครอบครองเพื่อที่อยู่อาศัยถึงร้อยละ 50 ที่เหลือเป็นการทำไร่ร้อยละ 30 ทำสวนร้อยละ 10 และทำนาร้อยละ 10 เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการถือครองที่ดินย้อนหลังไปประมาณ 5 ปีพบว่า ลักษณะการถือครองไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรส่วนใหญ่จะยังคงเป็น ข้าวโพด หอม กระเทียม ลำไย ถั่วเหลือง กะหล่ำปี และผักชนิดต่างๆ ส่วนการทำนาจะทำปีละครั้ง ทั้งนี้เพราะการทำนาจำเป็นจะต้องอาศัยแม่น้ำลี้ที่ไหลผ่านหมู่บ้านเป็นแหล่งน้ำหลักสำคัญ

วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านอุดมพัฒนายังคงมีความคล้ายคลึงกับบรรพบุรุษ เพียงแต่ชาวบ้านมีการเลือกรับแล้วปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากข้อมูลการย้ายถิ่น พบว่าจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริงในหมู่บ้านมีถึงร้อยละ 97 ซึ่งเป็นประชากรที่อยู่มาตั้งแต่เกิดคิดเป็นร้อยละ 90 จะมีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้นที่อพยพย้ายมาจากที่อื่น²

² ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อพยพมาจากที่อื่น เพราะการแต่งงานระหว่างชาวบ้านที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงกัน การอพยพมาจากต่างจังหวัด หรือจากที่ไกลๆ ไม่พบในหมู่บ้านแห่งนี้

ด้านเศรษฐกิจและสังคมของบ้านอุดมพัฒนา โดยภาพรวมค่อนข้างยากจน เนื่องจากราษฎรมีอาชีพรับจ้างในด้านการเกษตร ซึ่งเป็นการทำการเกษตรตามฤดูกาล น้ำจากการเกษตรส่วนใหญ่ได้มาจากน้ำฝนที่ไหลมาตามแม่น้ำลี้ ส่งผลให้ครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ย ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกับเส้นความยากจน ประมาณ 5,000 บาทต่อเดือน ซึ่งได้มาจากการทำเกษตรกรรม และเป็นแรงงานรับจ้าง

ตารางที่ 4.5

การประกอบอาชีพของชาวบ้านอุดมพัฒนา

ประเภทอาชีพ	จำนวนคน
รับราชการ / เจ้าหน้าที่รัฐ / พนักงานท้องถิ่น	4
ธุรกิจส่วนตัว	3
เกษตรกร	225
รับจ้าง / ลูกจ้าง	214
ค้าขาย	3
ข้าราชการบำนาญ	1

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอฉะเชิงเทรา ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550.

หากนำตัวเลขของรายได้ต่อคนต่อครอบครัวมาเป็นตัวชี้วัดแล้ว สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านอุดมพัฒนาจะค่อนข้างยากจน แต่ในความเป็นจริงชาวบ้านมีสภาพการดำรงชีพด้วยการพึ่งพิงตนเองเป็นสำคัญ กล่าวคือ สิ่งที่ชาวบ้านต้องใช้จ่ายไปก็จะเป็นรายจ่ายที่เกี่ยวกับสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นตัวเลขที่น้อยมาก เพราะแต่ละครัวเรือนนั้น บางแห่งก็ไม่มีเครื่องใช้ไฟฟ้าที่สิ้นเปลือง เช่น ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ หรือแม้กระทั่งโทรทัศน์ก็ตาม ดังนั้นการกินอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะเก็บจากผลผลิตที่ตนเองปลูก และมีการแลกเปลี่ยนระหว่างครัวเรือนบ้าง แม้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนจะค่อนข้างต่ำ แต่บ้านเรือนส่วนใหญ่ก็มุงหลังคาด้วยกระเบื้อง

4.1.2 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจก่อนการดำเนินโครงการ SML

บ้านอุดมพัฒนามีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มที่ 1: กลุ่มปฐมภูมิ³ และกลุ่มที่ 2 : กลุ่มทุติยภูมิ⁴

กลุ่มที่ 1 กลุ่มปฐมภูมิ : ระบบหมวดบ้าน

เป็นการยึดเอาพื้นที่การตั้งบ้านเรือนเป็นสำคัญ หมายความว่า บ้านอุดมพัฒนาจะแบ่งพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านออกเป็น 10 ส่วน ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า 10 หมวด แต่ละหมวดจะมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 10 -15 หลังคาเรือน และจะมีหัวหน้าหมวดประจำอยู่ทุกหมวด ซึ่งแต่ละหมวดก็จะมีกรรมกรเวียนสับเปลี่ยนหัวหน้าตามความประสงค์ของสมาชิกในหมวดตน การแบ่งโครงสร้างลักษณะเช่นนี้ก็เพื่อให้การติดต่อประสานงาน และการสื่อสารระหว่างผู้นำหมู่บ้านกับชาวบ้านมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อผู้ใหญ่บ้านมีเรื่องที่ต้องการแจ้งให้ชาวบ้านได้รับทราบ ผู้ใหญ่บ้านไม่จำเป็นต้องเรียกประชุมชาวบ้านทั้งหมด แต่ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกเฉพาะหัวหน้าหมวดมาประชุมเพื่อรับทราบเรื่องที่ต้องการแจ้งเท่านั้น แล้วหัวหน้าหมวดก็จะนำเรื่องดังกล่าวไปแจ้งให้กับสมาชิกในหมวดของตนได้รับทราบ หรือถ้าหากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเก็บเงิน เช่น ค่าน้ำประปาหมู่บ้าน ค่าสมาชิกฌาปนกิจศพ ฯลฯ เมื่อถึงเวลาหัวหน้าหมวดก็จะเก็บเงินจากสมาชิกภายในหมวดแล้วนำมาส่งให้กับคณะกรรมการกลางที่มีหน้าที่รับผิดชอบของหมู่บ้านต่อไป

การจัดระบบหมวดบ้านอุดมพัฒนา แม้ว่าจะเป็นการจัดองค์กรโดยที่หมู่บ้านได้รับคำแนะนำจากทางราชการก็ตาม แต่ทางราชการก็ไม่ได้บังคับว่าจะต้องให้รูปแบบการจัดองค์กรในหมู่บ้านเป็นแบบใดแบบหนึ่งตามที่ราชการกำหนด ดังนั้นการจัดองค์กรของบ้านอุดมพัฒนาจึงอิงจากฐานคติความเชื่อแบบเดิมที่เคยใช้จัดองค์กรก่อนที่จะแยกหมู่บ้านออกมาใหม่ ทั้งนี้เพราะบ้านแม่ป้อกเหนือ หมู่ที่ 5 ซึ่งเป็นหมู่บ้านเดิมของบ้านอุดมพัฒนา พบว่ามีการจัด

³ กลุ่มปฐมภูมิ (Primary group) หรือที่เรียกว่า กลุ่มตามธรรมชาติ หรือกลุ่มวิสาละ เป็นกลุ่มที่มีระบบความสัมพันธ์กันตามระดับแนวนอนที่เกิดขึ้นมาจากวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกัน ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ กลุ่มนี้ในกลุ่มที่อยู่ใน สังคมชนบท จึงมักเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมู่บ้าน สมาชิกมีความสนิทสนมกันมาก เพราะได้พบหน้าค่าตาอยู่เป็นประจำทุกวัน เช้าวัน สำหรับทางการเมืองแล้วกลุ่มปฐมภูมินี้ จะอาศัยระบบเครือญาติเป็นพื้นฐานมารวมกลุ่มทางการเมืองการปกครอง ทำให้ไม่รู้สึกว่าเป็นคนแปลกหน้า หรือมีความรู้สึกว่าเป็นคนอื่นเข้ามาปกครอง

⁴ กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary group) หรือที่เรียกว่า กลุ่มแบบแผนทางการเมือง หรือกลุ่มจัดตั้ง หมายถึงกลุ่มสังคมที่คนเข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพื่อระบุประโยชน์ที่ต้องทำต่อกันตามบทบาทหน้าที่สถานภาพของความเป็น "บุคคล" ในแต่ละขณะนั้นๆ แต่เมื่อเสร็จธุระแล้วต่างคนก็ต่างไป ซึ่งต่างคนก็ต่างทำหน้าที่ของตนไปตามภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง จะสังเกตพบกลุ่มสังคมแบบนี้ในรูปแบบคณะกรรมการ คณะทำงานทีมงาน เป็นต้น โดยกลุ่มดังกล่าวมักจะเกิดขึ้นมาจากการแบ่งสรรอำนาจ และหน้าที่ตามโครงสร้างอำนาจในสังคมนั้นๆ

องค์กรในระบบหมวดบ้านเช่นกัน เมื่อบ้านอุดมพัฒนาแยกตัวมาตั้งเป็นหมู่บ้านแห่งใหม่ แต่กลุ่มคนรวมถึงชาวบ้านยังเป็นกลุ่มเดิมของบ้านแม่ป๋อกเหนือ ดังนั้นบ้านอุดมพัฒนาจึงใช้วิธีจัดองค์กรแบบหมวดบ้าน เพื่อการยึดโยงคนให้เข้ากับระบบความสัมพันธ์ในหมู่บ้าน

ข้อค้นพบที่ได้จากบ้านอุดมพัฒนาในการจัดระบบหมวดบ้านนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ พรพิไล เลิศวิชา และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว พบว่า "ระบบหมวดบ้าน เป็นองค์กรจัดตั้งพื้นฐานด้านการปกครองตนเองหน่วยเล็กที่สุดของหมู่บ้านหนึ่งๆ เป็นฐานของการจัดการกิจการงานของครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน ซึ่งอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านเดียวกัน โดยเน้นกิจการงานภารกิจเดียวกัน ชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคม เน้นหน้าที่ในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในหมู่บ้านให้อยู่ร่วมกันโดยปกติสุข และให้ทุกคนร่วมมือกันในกิจการสังคมของหมู่บ้าน ทั้งนี้ การจัดหมวดบ้านเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านมีระบบข้อมูลข่าวสาร เพราะหมวดจะเป็นการรวมศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ทำให้การวางแผนเป็นไปได้ง่ายและควบคุมงานให้เสร็จลงโดยองค์กรจัดตั้งระบบพื้นฐานนี้ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือองค์กรบริหารส่วนตำบล อันเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐ ไม่มีเครื่องมือและกลไกอะไรมารองรับระบบใหญ่ที่จัดตั้งขึ้นมา ดังนั้นระบบหมวดบ้านจึงกลายเป็นฐานของการจัดการดูแลกำลังคน ที่อยู่คงทนข้ามกาลเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน แม้ว่า จะไม่มีกฎหมายรองรับการมีอยู่ของหมวดบ้านแม้แต่มาตราเดียว สำหรับหัวหน้าหมวดได้มาจากการเลือกของสมาชิกหมวด ไม่มีวาระ การพ้นจากหน้าที่มักเป็นไปตามความสมัครใจ ส่วนมากหัวหน้าหมวดจะอยู่ในตำแหน่ง 2 – 3 ปี เพื่อผลัดให้คนอื่นเข้ามาร่วมแบกรับภาระการงานของหมวด หัวหน้าหมวดต้องเป็นคนที่สมาชิกหมวดพอใจ ยอมรับในบทบาทผู้นำในหน่วยย่อย หัวหน้าหมวดทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทน ดังนั้นจึงไม่มีใครแย่งเป็นหัวหน้าหมวดเพราะเมื่อเป็นแล้วต้องรับผิดชอบการงานของหมวดเพิ่มขึ้นจากงานส่วนตัว นอกจากนี้ ระบบหมวด มองเห็นประชาชนว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมวดหมู่ ที่สังกัดสายเครือญาติ สายถนน สายน้ำ เชิงเขา คือ คนควรถูกจัดหมวดหมู่ สัมพันธ์กับบริบทของภูมิศาสตร์และสังคมของเขา แต่ระบบองค์กรบริหารโดยรัฐมองเห็นประชาชนว่าเป็นปัจเจกบุคคลไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่กับสิ่งอื่น เป็นผู้ได้ปกครองที่จะถูกรัฐจัดการ แต่ไม่ได้จัดการตนเอง โดยสายตาที่ตรงกันข้ามเช่นนี้ ระบบที่รัฐให้มาจึงกลายเป็นระบบที่ตั้งอยู่ข้างบน แยกแยกกับระบบเดิม กีดกัน และไม่ให้ที่ยืนแก่ระบบอื่น ระบบ อบต. ของรัฐจัดการงบประมาณและโครงการ ระบบหมวดต้องการจัดการชีวิตความเป็นอยู่ของตน และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน"⁵

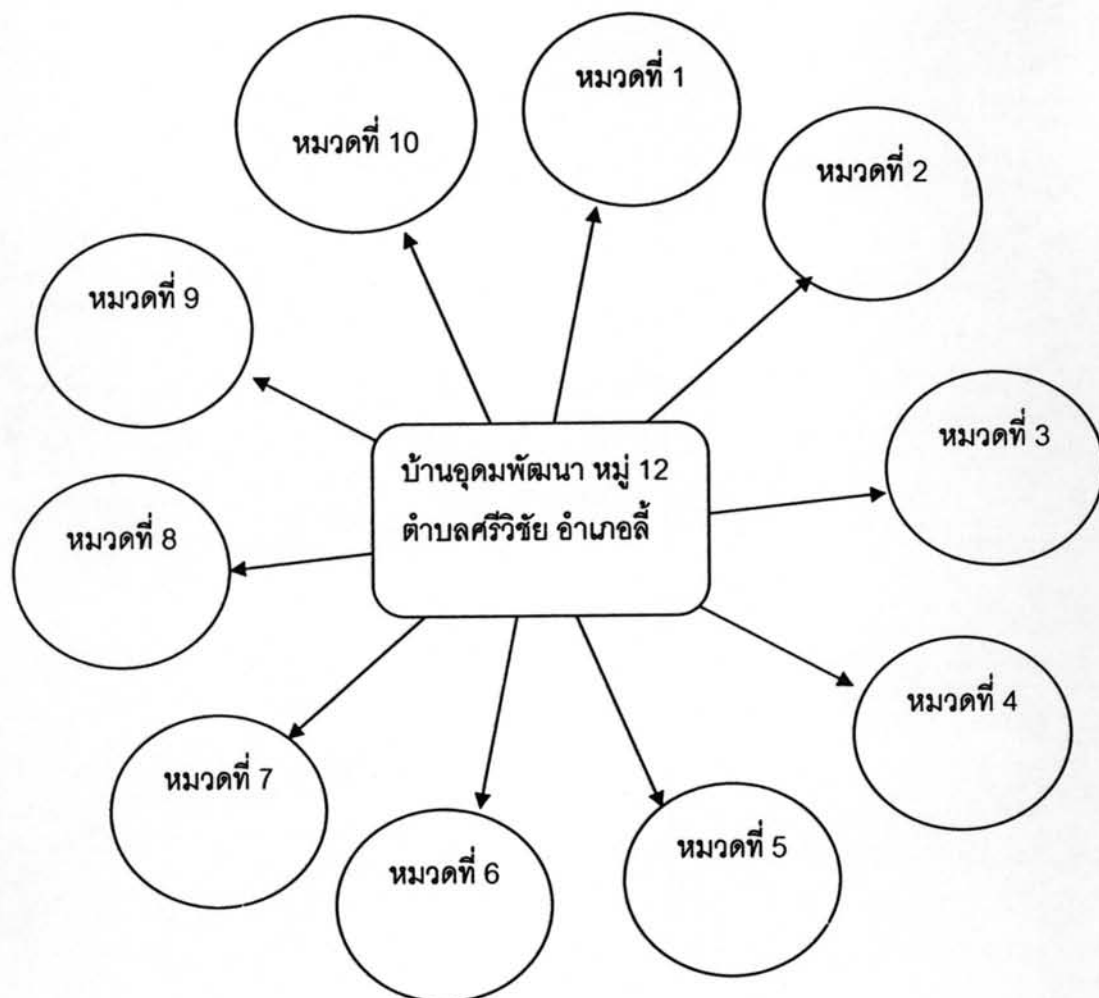
⁵พรพิไล เลิศวิชา และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำชาน : โครงการวิจัยพลวัตเศรษฐกิจชุมชน 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทย พ.ศ.2543 – 2545 (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), หน้า 115 – 116.

การจัด "ระบบหมวดบ้าน" พบว่าได้ในหลายหมู่บ้านทางภาคเหนือซึ่งมักจะนิยมกระทำกัน เพราะระบบหมวดเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการระบบเหมืองฝาย ที่จะต้องแบ่งสรรปันน้ำเพื่อการเกษตรกรรม และรวมถึงการอุปโภคบริโภคด้วย⁶ ซึ่งการแบ่งระบบหมวดเช่นนี้ บางแห่งอาจจะเรียกว่า "ป็อก" เช่น ป็อกเหนือ ป็อกใต้ ป็อกกลาง เป็นต้น หรืออาจจะเรียกว่า "ฟาก" ก็ขึ้นอยู่กับหมู่บ้านและพื้นที่แต่ละแห่ง

แม้ว่าบ้านอุดมพัฒนาจะมีรูปแบบการจัดระบบหมวดบ้าน แต่การจัดระบบหมวดบ้านอุดมพัฒนาเป็นเพียงฐานคติความเชื่อในเรื่องการจัดการเหมืองฝายที่มีมาแต่เดิม เพราะในปัจจุบันนี้ระบบเหมืองฝายไม่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตการดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าบ้านอุดมพัฒนาจะเป็นหมู่บ้านชนบทโดยอิงฐานการผลิตในด้านเกษตรกรรมก็ตาม ดังนั้นระบบเหมืองฝายที่เป็นรากเหง้าของการจัดระบบหมวดบ้าน จึงเป็นเพียงการจัดองค์กรเพื่อยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนเท่านั้น

⁶เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า 75.

แผนภูมิที่ 4.1
โครงสร้างการแบ่งพื้นที่ปกครองบ้านอุดมพัฒนา

กลุ่มที่ 2 กลุ่มทุติยภูมิ : คณะกรรมการ

บ้านอุดมพัฒนามีลักษณะการจัดตั้งรูปแบบคณะกรรมการขึ้นมา ตั้งแต่การตั้งเป็นหมู่บ้านแห่งใหม่ โดยมีที่ว่าการอำเภอเป็นผู้ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างและตำแหน่งต่างๆ ซึ่งที่ประชุมหมู่บ้านจะเลือกผู้ที่เหมาะสม โดยยึดภาระหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นที่ตั้ง แม้ว่า การตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ของบ้านอุดมพัฒนา อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มทุติยภูมิ แต่ในความเป็นจริงแล้ว คณะกรรมการเหล่านี้ไม่ได้มีความห่างเหินกัน หรือกระทำการร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งเสร็จแล้วก็ต้องเลิกกันไป ตามความหมายของคำว่า "กลุ่มทุติยภูมิ" ที่ได้กล่าวไว้ เพราะในความเป็นจริงสมาชิกในคณะกรรมการแต่ละฝ่าย ต่างมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือข่าย และรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี การเข้าร่วมกันเป็นคณะกรรมการน่าจะเป็นเพียงแค่ "กลุ่มกึ่งทุติยภูมิ" เท่านั้น เพราะเมื่อคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ปฏิบัติงานสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

ความสัมพันธ์ยังคงมีดังเดิมไม่ได้ต่างคนต่างไปตามความหมายของกลุ่มทุติยภูมิ บ้านอุดมพัฒนา ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร 1 คณะ และคณะกรรมการที่แยกย่อยในแต่ละฝ่ายจำนวน 9 ฝ่าย ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6
คณะกรรมการฝ่ายต่างๆของบ้านอุดมพัฒนา

คณะที่	ชื่อคณะกรรมการ	หน้าที่ความรับผิดชอบ
1	คณะกรรมการฝ่ายบริหาร	บริหาร เชื้ออำนาจประโยชน์ สนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือ และแก้ไข ภารกิจงานของ หมู่บ้านให้เกิดความสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใส และเป็นธรรม
2	คณะกรรมการฝ่ายการคลัง	บริหารงบประมาณในโครงการต่างๆของหมู่บ้านให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ต่อส่วนรวม ภายใต้ความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส เป็นธรรม และเชื่อถือได้
3	คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุข	ดูแล ป้องกัน และรักษา ด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน และหมู่บ้าน
4	คณะกรรมการฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม	ส่งเสริม สนับสนุน ด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม พร้อมทั้งทำนุบำรุงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ให้ดำรงคงอยู่ไปกับการปลูกฝังและพัฒนาเยาวชน

5	คณะกรรมการฝ่ายกิจการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ	การบริหารจัดการทรัพยากรในหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่นำรายได้เข้ามาสู่มูลบ้านและประชาชน
6	คณะกรรมการฝ่ายกิจการปกครอง	การบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของประชาชน เพื่อให้หมู่บ้านและประชาชน มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย
7	คณะกรรมการฝ่ายป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย	ดูแล ป้องกัน รักษา ความสงบเรียบร้อย ในหมู่บ้าน และประชาชน
8	คณะกรรมการฝ่ายกิจการสวัสดิการและสังคม	จัดหาสวัสดิการ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี ให้แก่หมู่บ้านและประชาชนด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม
9	คณะกรรมการฝ่ายกิจการสตรี	ส่งเสริมบทบาทสตรี ในกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง บนหลักคิดพื้นฐานในเรื่องความเสมอภาค เป็นธรรม และเท่าเทียมกัน

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอสี ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550

การจัดตั้งคณะกรรมการทั้ง 9 ฝ่าย เป็นไปตามคำแนะนำและข้อบังคับการปกครองหมู่บ้านและชุมชน ที่อำเภอสีเป็นผู้เข้ามาจัดตั้งให้กับบ้านอุดมพัฒนา ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารจัดการหมู่บ้านตามแนวคิดของรัฐมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยที่คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเฉพาะด้านเพื่อให้การทำงานในหมู่บ้านประสบความสำเร็จ แต่ถึงแม้ว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบงานของหมู่บ้านแล้วก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วการ

ทำงานยังมีสมาชิกที่ไม่เป็นคณะกรรมการเข้าร่วมทำงานด้วย ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิมกับประชาชนบ้านอุดมพัฒนาจากแผนภูมิที่ 4.2

แผนภูมิที่ 4.2
โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบ้านอุดมพัฒนา

โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบ้านอุดมพัฒนามีลักษณะเป็นแนวนอน เนื่องจากการจัดระบบหมวด ที่ไม่ได้เน้นการจัดความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าบ้านอุดมพัฒนา จะเปิดรับโครงการต่างๆ มากมายทั้งที่เกิดจากภายในหมู่บ้านและภายนอก รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการตามคำแนะนำของฝ่ายราชการ แต่บ้านอุดมพัฒนายังคงความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมเอาไว้ และความสัมพันธ์เช่นนี้เอง เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ฐานรากของหมู่บ้านแข็งแกร่ง และทนทานพอที่จะรับกระแสของโลกทุนนิยมสมัยใหม่ได้

สำหรับภูมิหลังของนายวิเชียร ชัยพูน ที่ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านอุดมพัฒนา เพราะเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสมาชิกในหมู่บ้านสูง ก่อนที่บ้านอุดมพัฒนาจะแยกมาตัวตั้งเป็นหมู่ 12 ในปัจจุบัน นายวิเชียร ชัยพูน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 มาก่อน กิจการงานบุญต่างๆ มักจะเข้าร่วมสม่าเสมอ ประกอบกับได้รับโอกาสเข้าอบรมหลักสูตรต่างๆ จากอำเภอ และหน่วยงานอื่นๆ อยู่บ่อยครั้ง ส่งผลให้บทบาทของนายวิเชียร ชัยพูน เด่นชัดมากยิ่งขึ้น และเมื่อมีการตั้งหมู่บ้านแห่งนี้ นายวิเชียร ชัยพูน จึงได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน และด้วยบุคลิกที่เป็นคนมุ่งมั่นทำงาน โดยได้ทำโครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น การขุดลอกลำเหมืองสาธารณะ ความร่วมมือในโครงการวิจัยปัญหานี้สินกับอาจารย์สมัย แก้วภูศรี การพัฒนาวัด ส่งเสริมการศึกษา ที่สำคัญยังเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารข้อมูลต่างๆ ระหว่างราชการกับชาวบ้านเป็นอย่างดี และเมื่อตนเองได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว จึงได้เลือก “นายบุญนิต ธิปะ” เป็นผู้ช่วย

บ้านอุดมพัฒนามีก่อตั้งตั้งขึ้นมา 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทำบุญหมัก และ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ โดยทั้ง 2 กลุ่มนี้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่ม ที่มาจาก

ความต้องการ และปัญหาพื้นฐานของชาวบ้านที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาให้ได้อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มทางสังคมทุกกลุ่มที่เป็นส่วนสำคัญในระบบโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบ้านอุดมพัฒนานั้น มีลักษณะการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน (Division of Labor) และมีลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมุ่งสู่วัตถุประสงค์หลักของกลุ่มต่างๆ เป็นสำคัญ

4.1.3 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลังการดำเนินโครงการ SML

บ้านอุดมพัฒนา เป็นหมู่บ้านแห่งแรกของอำเภอที่ ได้ริเริ่มดำเนินโครงการ SML นำร่องในปี 2547 ทั้งนี้เนื่องจากบ้านอุดมพัฒนาได้รับการคัดเลือกจากอำเภอ ซึ่งมีขั้นตอนการคัดเลือกหมู่บ้านที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยใช้วิธีการคือ ให้แต่ละตำบลไปคัดเลือกหมู่บ้านที่สมควรได้ทำโครงการ SML นำร่องกันมาก่อน ตำบลละ 3 หมู่บ้าน 3 ขนาด คือขนาดเล็ก (S) ขนาดกลาง (M) และขนาดใหญ่ (L) การคัดเลือกของตำบลจะดำเนินการคัดเลือกโดยคณะกรรมการตำบลประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน นายก อบต. สมาชิก อบต. ปลัด อบต. แพทย์ประจำตำบล และผู้ที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ให้เข้ามามีบทบาทในการคัดเลือกหมู่บ้านนำร่อง แล้วแต่ละตำบลก็จะส่งหมู่บ้านที่ตนคัดเลือกมาให้กับอำเภอ เพื่อที่ทางอำเภอจะคัดเลือกให้เหลือเพียง 1 หมู่บ้าน ซึ่งในท้ายที่สุดหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกก็คือ บ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 12 ตำบลศรีวิชัย เพราะมีการประเมินผลงานที่ผ่านมาและศักยภาพของหมู่บ้านจึงได้รับการคัดเลือก

เมื่อผู้ใหญ่บ้านอุดมพัฒนาได้รับทราบผลการคัดเลือกว่าหมู่บ้านของตนเองได้รับการคัดเลือกจากอำเภอ ให้เป็นหมู่บ้านนำร่องโครงการ SML ขนาดเล็ก (S) ได้รับการจัดสรรงบประมาณ 200,000 บาท นายอำเภอก็ได้เรียกผู้ใหญ่บ้านไปพบเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินโครงการนำร่อง ซึ่งบ้านอุดมพัฒนาจะต้องทำเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับหมู่บ้านอื่นๆทั้งในอำเภอและต่างพื้นที่ หลังจากการไปพบนายอำเภอและมีการพูดคุยกันนั้น ผู้ใหญ่บ้านยอมรับว่ายังไม่เข้าใจหลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการ SML เท่าที่ควร รู้แต่เพียงว่าเป็นงบประมาณที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มอบให้กับหมู่บ้าน เพื่อให้หมู่บ้านจะได้นำงบประมาณนี้ไปดำเนินการเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์ต่อส่วนรวม และมีข้อห้ามไว้กว้างๆว่า

1. ห้ามนำไปต่อยอดกองทุนหมู่บ้าน เพื่อปล่อยกู้กันเอง
2. ห้ามนำไปใช้เป็นการส่วนตัวหรือก่อสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่แสดงเจตนาว่าเป็นประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องของตนเอง

3. การดำเนินโครงการ SML จะต้องดำเนินโครงการในรูปของคณะกรรมการ SML ซึ่งคณะกรรมการมาจากการคัดเลือกกันเองภายในหมู่บ้าน ตามหลักเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนด ที่สำคัญคณะกรรมการต้องไม่ใช่ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. รวมถึงข้าราชการประจำ และ

ข้าราชการการเมือง บุคคลเหล่านี้จะไม่อนุญาตให้เข้ามาเป็นคณะทำงานแต่อย่างใด เป็นได้แต่เพียงผู้ให้คำปรึกษาเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปตามหลักการที่กำหนดไว้ ที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นคณะทำงาน ที่ปรึกษา หรือตำแหน่งอื่นๆที่เข้ามามีบทบาทในโครงการ SML จะไม่มีผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ใดๆทั้งสิ้น⁷

เมื่อรู้หลักการในภาพรวมที่บ้านอุดมพัฒนาต้องทำแล้วนั้น ผู้ใหญ่บ้านก็ได้รับคู่มือและเอกสารหลักการดำเนินโครงการ SML ที่ทางอำเภอมอบให้มาทำการศึกษา โดยที่นายอำเภอกำหนดขอบข่ายของงานและระยะเวลาที่ต้องดำเนินโครงการ SML คือ ภายใน 1 เดือนจะต้องมีดังนี้

1. มีคณะทำงาน SML ของหมู่บ้าน
2. จัดให้มีการประชุมประชาคม
3. ประชุมประชาคมร่วมกันว่าหมู่บ้านจะเลือกทำโครงการอะไร
4. เสนอโครงการ SML มาให้อำเภอตามแบบฟอร์มที่ได้รับไป
5. รอรับเงินที่จะได้รับการจัดสรรมาให้ตามสิทธิ์ที่หมู่บ้านตนได้รับ สำหรับบ้านอุดมพัฒนา จัดว่าเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก จึงได้รับการจัดสรรงบประมาณจำนวน 200,000 บาท

ผู้ใหญ่บ้านให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมว่าหลังจากที่ตนและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกลับจากการไปพบนายอำเภอแล้ว ก็มาปรึกษารือกันว่าเอาใครมาเป็นประธานคณะทำงาน SML ของหมู่บ้าน เพราะนายอำเภอกำชับว่าห้ามเป็นข้าราชการไม่ว่าประจำหรือการเมือง และยังรู้ว่าการดำเนินโครงการ SML นำร่องในครั้งนี้ เป็นลักษณะการทำโครงการนำร่อง เพื่อที่จะให้หมู่บ้านและชุมชนอื่นได้ดูเป็นแบบอย่าง ก็ทำให้เกิดความรู้สึกว่าจะต้องทำให้สำเร็จจงได้ ทำให้ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้ปรึกษารือกันว่าในท้ายที่สุดก็ได้คำตอบว่า ผู้ใหญ่บ้านได้ไปทาบทาม นายสมัย แก้วภูศรี ผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในหมู่บ้าน และเป็นที่ยอมรับจากคนในหมู่บ้านและต่างถิ่น

ดังนั้นการศึกษาคครั้งนี้ จึงมุ่งศึกษาไปที่หัวหน้ากลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้โครงการ SML นั่นก็คือ นายสมัย แก้วภูศรี ซึ่งเป็นอดีตเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร (ซี 7) กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีประสบการณ์ทำงานคลุกคลีกับชาวบ้าน และเกษตรกรในหลายพื้นที่ทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ก่อนที่จะเข้าโครงการเกษียณอายุราชการ

⁷ สัมภาษณ์ นายวิเชียร ชัยพูน, ผู้ใหญ่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี, 29 กรกฎาคม 2549.

ก่อนกำหนด (Early retire) ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ^๘ ผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในหมู่บ้าน ที่ได้ช่วยเหลือเกษตรกรทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านในเรื่องการเกษตร เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การใช้จ่ายและสมุนไพรมตามธรรมชาติในการปราบศัตรูพืช การลดต้นทุนในการทำการเกษตรไม่ว่าจะเป็นพืชสวน พืชไร่ ฯลฯ ที่สำคัญบทบาทของนายสมัย ได้สร้างความศรัทธาให้กับชาวบ้านอุดมพัฒนาเป็นอย่างมาก เกี่ยวกับการทำโครงการวิจัย เรื่อง “สาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของประชาชนในบ้านอุดมพัฒนา” ของสถาบันวิจัยหรือวิจัย โดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ทั้งนี้ในบางครั้งนายสมัย ก็ได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการเกษตรตามสถานที่ และโอกาสต่างๆตามที่ได้รับเชิญมา ทำให้นายสมัย เป็นที่รู้จักและเคารพของคนในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง และชาวบ้านหลายคนยกย่องเขาว่า “อาจารย์สมัย” หรือถ้าเป็นคนสนิทจะเรียกว่า “ลุงสมัย” จึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดที่ผู้ใหญ่บ้านอุดมพัฒนาจะเลือกอาจารย์สมัย เป็นประธานคณะทำงาน SML นำร่องของหมู่บ้าน เพราะเป็นที่ยอมรับกันทั้งในหมู่บ้านและทั่วไปอย่างกว้างขวาง

การติดต่ออาจารย์สมัยมาเป็นประธานคณะทำงาน SML นำร่องนั้น ได้รับการตอบรับทันที ทั้งนี้เพราะอาจารย์สมัยคิดว่าเป็นการสร้างประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน ซึ่งตนก็พร้อมที่จะทำให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่รัฐบาลกำหนดมา ผู้ใหญ่บ้านก็ได้มอบให้อาจารย์สมัยไปดำเนินการตามขั้นตอนที่ตนได้รับมอบมาจากนายอำเภอ พร้อมกับขอร้องว่าหากมีคณะทำงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ตนขอให้ อาจารย์สมัย นำเงินที่ได้รับการจัดสรรมาตามโครงการนี้ ให้ไปทำโครงการที่ตนและพรรคพวกของตนคิดว่าน่าจะมาก่อนเป็นลำดับแรก คือ “โครงการต่อเติมถนนเข้าหมู่บ้าน” ซึ่งอาจารย์สมัยก็ได้ตอบไปว่าหากผู้ใหญ่บ้านต้องการเสนอก็คงต้องไปเสนอในที่ประชุมประชาคม เพราะแม้ว่าตนจะเป็นประธานก็จริงอยู่แต่ไม่มีสิทธิ์ที่จะไปกำหนดกฎเกณฑ์ว่าต้องทำโครงการใดหรือไม่ทำโครงการใด การเป็นประธานเป็นเพียงแค่คนที่จะต้องทำให้ขั้นตอนต่างๆที่รัฐบาลกำหนดมานั้น สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์เท่านั้น ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะยังไม่ค่อยเข้าใจ

^๘ จากการพูดคุยกับ ประภาส ปิ่นตบแต่ง เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2550 พบข้อสังเกตว่าในหมู่บ้านและชุมชนหลายแห่งมีการเลือกประธานคณะทำงาน SML ที่มาจากอดีตข้าราชการ เช่น อดีตข้าราชการครู อดีตข้าราชการฝ่ายปกครอง อดีตข้าราชการด้านการเกษตร เป็นต้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าบุคคลเหล่านี้เคยมีประสบการณ์ในการทำงานกับรัฐมาก่อน ย่อมรู้ดีว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ประกอบกับความน่าเชื่อถือจากชาวบ้านที่เห็นว่าถ้าให้อดีตข้าราชการทำโครงการแล้ว ย่อมจะสำเร็จลุล่วงไปได้ โดยไม่ทำผิดหลักการและกติกาที่โครงการกำหนดไว้ ดังนั้นบทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมักจะเป็นหน้าที่ของคนกลุ่มนี้ ที่จะเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการต่างๆ เพราะถือว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งหมู่บ้านเช่นกัน

ในหลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการ SML เป็นอย่างดีก็ตาม⁹ ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้ใหญ่บ้านรู้สึกไม่พอใจเป็นอย่างมาก จึงตอบกลับไปว่า “อาจารย์ทำอย่างนี้แล้วบทบาทของผมนะอยู่ตรงไหนล่ะ แม้ว่าผมจะได้เป็นผู้ใหญ่บ้านเพียงแค่ 2 เดือน แต่ผมก็เห็นว่าถนนที่ อบต. ทำเข้าหมู่บ้านเรา มันยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ผมก็อยากจะรีบทำให้เสร็จก็แค่นั้นเอง เพื่อที่ชาวบ้านจะได้ใช้เดินทาง และขนส่งผลผลิตทางการเกษตรได้สะดวก”¹⁰ จากเหตุผลที่ผู้ใหญ่วิเชียรได้กล่าวมานั้น ทำให้ทราบว่าเป็นช่วงแรกของการดำเนินโครงการ SML นำร่อง บุคคลชนชั้นนำที่มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านมีการต่อสู้ทางความคิดขึ้นจริงเพื่อรักษาสถานภาพในการดำรงอยู่ภายใต้ตำแหน่งและบทบาทที่ตนได้รับ ตัวแสดงบทบาทในการต่อสู้ทางความคิดคือ ผู้ใหญ่วิเชียรแห่งบ้านอุดมพัฒนา กับอาจารย์สมัย ที่เป็นประธานฯ SML ของหมู่บ้าน

แต่ทั้งนี้ข้อเสนอแนะของผู้ใหญ่วิเชียรนั้นอาจจะเป็นประโยชน์หากนำไปเสนอในที่ประชุมประชาคม ซึ่งอาจารย์สมัยได้ชี้แจงต่อข้อเสนอของผู้ใหญ่วิเชียรว่า “ตามหลักการ SML แล้วผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งข้าราชการประจำและการเมืองมีฐานะเป็นที่ปรึกษาโครงการเท่านั้น หากแม้ว่าการดำเนินโครงการ SML ของหมู่บ้านเราจะเป็นอย่างไร ผู้ใหญ่บ้านก็สามารถเสนอแนะแนวทาง และให้คำปรึกษากับคณะทำงานฯ และประชาชนในหมู่บ้านได้ ส่วนการที่จะเอาเงินงบประมาณมาทำโครงการต่อเติมถนนเข้าหมู่บ้านที่ทาง อบต. ทำทิ้งไว้ฉัน ผมไม่เห็นด้วย ทั้งนี้เพราะว่าในปีต่อไป ทาง อบต. ก็จะได้มีการจัดสรรงบประมาณมาทำโครงการต่อให้แล้วเสร็จอยู่แล้ว ทำไมเราต้องไปทำโครงการที่ซ้ำซ้อนกับ อบต. ด้วย และตอนนี้ก็ใกล้จะหมดฝนแล้ว การคมนาคมขนส่งต่างๆก็ไม่น่าจะมีปัญหามาก ชาวบ้านน่าจะเข้าใจและรอได้ เพราะคาดว่าโครงการต่อเติมถนนในปีหน้า จะเสร็จทันก่อนฤดูฝนอย่างแน่นอน”¹¹

สอดคล้องกับความคิดของ นางสุวีรัตน์ รุ่งเรือง ปลัด อบต.ศรีวิชัย ที่กล่าวว่า “โครงการต่อเติมถนนเข้าหมู่บ้านต่างๆในตำบลศรีวิชัยนั้น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัยมีแผนงานไว้รองรับสำหรับการดำเนินงานในปีหน้า คาดว่าถ้าไม่มีอะไรผิดพลาดก็น่าจะต่อเติมถนนที่ค้างไว้ ดังนั้นบ้านอุดมพัฒนาไม่จำเป็นต้องนำเงินงบประมาณ SML มาทำโครงการซ้ำซ้อนกับทาง อบต. ที่ได้มีการวางแผนล่วงหน้าไว้แล้ว”¹²

เมื่อข้อสรุปเป็นเช่นนี้ อาจารย์สมัยก็เริ่มต้นโดยจัดให้มีการเรียกประชุมประชาคมในครั้งแรก ซึ่งก่อนที่จะมีการประชุมประชาคมครั้งแรกนี้ อาจารย์สมัยได้มีการทำความเข้าใจใน

⁹ สัมภาษณ์ นายสมัย แก้วภูศรี, ประธานคณะทำงาน SML บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอสี, 30 กรกฎาคม 2549.

¹⁰ สัมภาษณ์ นายวิเชียร ชัยพูน, อ่างแล้ว

¹¹ สัมภาษณ์ นายสมัย แก้วภูศรี, อ่างแล้ว.

¹² สัมภาษณ์ นางสุวีรัตน์ รุ่งเรือง, ปลัด อบต.ศรีวิชัย อำเภอสี, 13 สิงหาคม 2549.

หลักการของโครงการ SML ให้กับหัวหน้าหมวด โดยขอความร่วมมือจากหัวหน้าหมวดแต่ละแห่ง จำนวน 10 คน ที่มาจาก 10 หมวดในหมู่บ้าน พร้อมกับชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งที่ต้องการรับฟังเกี่ยวกับโครงการ SML ให้มาประชุมกันอย่างไม่เป็นทางการก่อน เพื่อจะได้นำสิ่งที่ได้รับฟังไปขยายผลต่อให้กับคนในหมู่บ้านกันอย่างทั่วถึง ก่อนที่จะมีการเรียกประชุมประชาคมเพื่อลงมติเลือกคณะทำงานฯ และโครงการจริง ซึ่งหลังจากนั้นอีกประมาณ 1 สัปดาห์ อาจารย์สมัยและ ผู้ใหญ่วิเชียรก็ได้เรียกประชุมประชาคมในวันอาทิตย์ ที่ 7 พฤศจิกายน 2547 เวลา 09.00 น. ซึ่งการประชุมประชาคมในครั้งนั้นมีประชาชนผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกคณะทำงาน SML และเลือกประเภทโครงการที่จะทำ ไม่ถึงร้อยละ 75¹³ ตามที่หลักเกณฑ์โครงการ SML กำหนด ผลที่ได้จากการประชุมในครั้งนั้น จึงไม่สามารถดำเนินการใดๆได้ นอกจากการมาพบกันเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการทำโครงการ SML อีกครั้ง แต่ก็ได้มีการเสนอโครงการที่จะทำบ้างแล้ว ซึ่งโครงการเหล่านี้จะเป็นตัวเลือกให้ชาวบ้านได้ไปศึกษาหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และหารือกันเพิ่มเติมในการประชุมในครั้งต่อไป

สำหรับการประชุมประชาคมในครั้งแรกนี้ ทางอำเภอได้มีการมอบหมายให้นายอภิชาติ อาจหาญ ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง 5) อำเภอสี มาเป็นผู้สังเกตการประชุมประชาคม ปลัดอำเภอก็รับทราบดีว่าที่ประชุมประชาคมมีไม่ครบตามเกณฑ์คือร้อยละ 75 ทำให้ไม่สามารถดำเนินการประชุมต่อไปได้ ทางอำเภอก็ได้เลื่อนระยะเวลาให้กับบ้านอุดมพัฒนา ในการเตรียมความพร้อมให้สามารถประชุมประชาคมครบตามเกณฑ์ที่โครงการ SML กำหนดให้ได้ไม่เกิน 2 สัปดาห์หลังจากนี้

ต่อมาเมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 พฤศจิกายน 2547 เวลา 15.00 น. บ้านอุดมพัฒนา กำหนดประชุมประชาคมในครั้งที่สอง ซึ่งในครั้งนี้มีประชาชนผู้มีสิทธิ์เลือกคณะทำงาน SML และเลือกประเภทโครงการที่จะทำ คิดเป็นร้อยละ 76¹⁴ ทำให้การประชุมประชาคมดำเนินการต่อไปได้ คณะทำงาน SML นำโดย อาจารย์สมัย แก้วภูศรี ได้รับการเลือกจากที่ประชุมอย่างเป็นทางการให้

¹³ ในช่วงโครงการ SML นำร่อง คณะทำงานของนายกรัฐมนตรี (Prime Minister's Task Force) เพื่อสร้างหมู่บ้านต้นแบบในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการประชุมประชาคมต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของผู้มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกคณะทำงานฯและโครงการ SML

¹⁴ จากเอกสารบันทึกการประชุมประชาคมโครงการ SML บ้านอุดมพัฒนา ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2547 โดย นายสมัย แก้วภูศรี ประธานคณะทำงานโครงการ SML บ้านอุดมพัฒนา

เป็นประธาน และตามมาด้วยตำแหน่งต่างๆที่หลักเกณฑ์โครงการ SML กำหนด ทำให้บ้านอุดมพัฒนามีคณะทำงาน SML¹⁵ ดังที่ 4.7

ตารางที่ 4.7
คณะทำงาน SML บ้านอุดมพัฒนา

ที่	ชื่อ	นามสกุล	ตำแหน่ง	บทบาทดั้งเดิม และตำแหน่งอื่นๆ
1	นายสมัย	แก้วภูศรี	ประธาน	1. ประธานโครงการทำ ปุ๋ยหมัก 2. วิทยากรให้ความรู้ ด้านวิชาการเกษตร
2	นางแดง	หล้าแก้ว	รองประธาน	1. กรรมการฝ่ายกิจการ สตรี
3	นางเกษรา	วรรณภีระ	เลขานุการ	1. กรรมการและ เลขานุการฝ่ายกิจการ สตรี 2. เลขานุการโครงการ สัจจะออมทรัพย์
4	นายวิโรจน์	วงศ์นันทา	ผู้ช่วยเลขานุการ	1. กรรมการฝ่ายป้องกัน และรักษาความสงบ เรียบร้อย
5	นายบุญยก	ยะเมฆ	ผู้ช่วยเลขานุการ	ไม่พบ
6	นายรินคำ	เตจ๊ะละ	เหรัญญิก	1. กรรมการฝ่ายการคลัง
7	นายวัชระ	ยอดแก้ว	ผู้ช่วยเหรัญญิก	1. ผู้ช่วยเลขานุการ คณะกรรมการฝ่าย บริหาร

¹⁵ ในช่วงโครงการ SML นำร่อง คณะทำงานของนายกรัฐมนตรี (Prime Minister's Task Force) เพื่อสร้างหมู่บ้านต้นแบบในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน ได้มีการกำหนดคณะทำงาน SML ของหมู่บ้านไว้แล้ว แต่ยังไม่ได้เคร่งครัดเกี่ยวกับจำนวนคณะทำงาน SML ของหมู่บ้านมากนัก ทำให้บ้านอุดมพัฒนามีคณะทำงานจำนวน 14 คน ที่จริงควรจะต้องมีไม่เกิน 11 คน ตามโครงสร้างที่กำหนดไว้

				2. ประธาน คณะกรรมการฝ่าย กิจกรรมพัฒนาและ ส่งเสริมอาชีพ 3. กรรมการโครงการ ปุ๋ยหมัก
8	นางบัวไซ	วังการ์ตัน	ฝ่ายปฏิคม	1. กรรมการฝ่ายกิจการ สตรี 2. ประธานโครงการ สัจจะออมทรัพย์
9	นางแอ็ด	เทพสุวรรณ	ฝ่ายปฏิคม	ไม่พบ
10	นายบุญรัตน์	เดชอุป	ฝ่ายปฏิคม	1. กรรมการฝ่ายบริหาร 2. ประธาน คณะกรรมการฝ่าย การศึกษาและ วัฒนธรรม 3. กรรมการโครงการ ปุ๋ยหมัก
11	นางสุมาลี	ศรีวงศ์	ฝ่ายปฏิคม	ไม่พบ
12	นายชำนาญ	สาระพงศ์	ฝ่ายตรวจสอบ	1. ร อ ง ป ร ะ ธ า น คณะกรรมการฝ่าย กิจกรรมพัฒนาและ ส่งเสริมอาชีพ
13	นางแดง	ยะเมฆ	ฝ่ายตรวจสอบ	1. กรรมการฝ่ายกิจการ สวัสดิการและสังคม
14	นายทา	มูลน้อย	ฝ่ายประชาสัมพันธ์	1. กรรมการฝ่ายบริหาร 2. ประธาน คณะกรรมการ ฝ่ายสาธารณสุข

ที่มา : ปรับปรุงจากแบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอปลี จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอปลี ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550.

ในการเลือกโครงการ SML ที่ชาวบ้านต้องการจะทำนั้น อาจารย์สมัยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีการแสดงความคิดเห็นและเสนอชื่อโครงการอย่างเต็มที่¹⁶ โดยโครงการที่จะเสนอนั้น จะต้องมีการรับรองตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป และบอกงบประมาณที่จะให้ทำโครงการ พร้อมให้เหตุผลถึงความจำเป็นเร่งด่วนว่าสมควรทำโครงการนี้อย่างไร เมื่อเสร็จสิ้นในชั้นตอนนี้แล้ว ก็จะมาเลือกโครงการกัน โดยที่คน 1 คนสามารถยกมือกี่ครั้งก็ได้ แล้วที่ประชุมจะถือว่าโครงการที่ได้รับการเลือกด้วยคะแนนสูงสุดเป็นมติที่ประชุม ซึ่งที่ประชุมได้ข้อสรุปโครงการ SML นำร่องที่จะทำคือ

1. โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน
งบประมาณ 150,000 บาท
2. โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารกลุ่มแม่บ้านและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์
งบประมาณ 50,000 บาท

การดำเนินโครงการของบ้านอุดมพัฒนาใช้วิธีการมอบหมายให้คณะกรรมการที่รับผิดชอบในการจัดซื้อวัสดุก่อสร้างเท่าที่จำเป็น ถ้าหากมีวัสดุอุปกรณ์ของเดิมที่ยังสามารถใช้งานได้ ก็จะแจกใช้ของที่มีอยู่ในหมู่บ้าน โดยที่มีการบริหารงบประมาณอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด สำหรับแรงงานที่มาก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้านและอาคารกลุ่มแม่บ้าน ก็เป็นแรงงานภายในหมู่บ้านด้วยตนเอง เพื่อจะได้ประหยัดงบประมาณในการจ้างแรงงาน ทำให้สิ่งก่อสร้างของบ้านอุดมพัฒนาเกิดจากการบริหารจัดการงบประมาณอย่างคุ้มค่า

แม้ว่าโครงการ SML จะเริ่มต้นดำเนินโครงการนำร่อง ณ บ้านอุดมพัฒนาเป็นแห่งแรกตั้งแต่ 13 ตุลาคม 2547 เป็นต้นมา แต่โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจของหมู่บ้านก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ในทางกลับกันการจัดแบ่งหมู่บ้านเป็นระบบหมวด และการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีทั้งคณะกรรมการบริหาร และคณะกรรมการในแต่ละฝ่ายยังคงมีจนถึงปัจจุบันนี้ ในขณะที่เดียวกันการที่บ้านอุดมพัฒนา มีการจัดตั้ง "คณะทำงาน SML" เพิ่มขึ้นมาอีก 1 กลุ่ม ภายใต้หลักการดำเนินโครงการ SML ที่ได้กำหนดไว้ คณะทำงานกลุ่มนี้เป็น "กลุ่มใหม่" ในหมู่บ้านที่ไม่ได้มีลักษณะการดำเนินการที่อิงแอบกับฝ่ายการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ หรือมีความสัมพันธ์กับหัวคะแนนแต่อย่างใด ทั้งนี้มีเหตุผลอยู่ 3 ประการที่เข้ามาสนับสนุนพฤติกรรมนี้ คือ

¹⁶ จากการสุ่มสัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวน 5 คนจาก 5 ครัวเรือนที่เคยเข้าร่วมการประชุมประชาคมโครงการ SML ที่บ้านอุดมพัฒนา หมู่ 12 ตำบลศรีวิชัย อำเภอปลี, 30 กรกฎาคม 2549.

1. การเกิดขึ้นมาของ "กลุ่มใหม่" เป็นการเกิดขึ้นตามหลักเกณฑ์ที่โครงการ SML กำหนดไว้ ไม่ได้เป็นการรวมกลุ่มที่เกิดจากทัศนคติทางการเมืองที่ตรงกันแต่อย่างใด อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มใหม่ก็คือคณะทำงาน SML ของหมู่บ้านนั่นเอง

2. สมาชิกในกลุ่มใหม่ ยังคงมีตำแหน่งและบทบาทสำคัญในคณะกรรมการของหมู่บ้านที่มีมาแต่เดิม ดังนั้นแม้ว่าสมาชิกคนใดจะเป็นคณะทำงาน SML ของหมู่บ้าน แต่ในขณะเดียวกันบทบาทหน้าที่ในด้านอื่นก็ยังคงปฏิบัติและกระทำอยู่เช่นเดิม

3. บทบาทของประธานคณะทำงาน SML คือ อาจารย์สมัย แก้วภูศรี มีการวางตัวเป็นกลางทางการเมืองสูงมาก จะเห็นได้จากการดำเนินโครงการ SML นั้น อาจารย์สมัยจะยึดเอาขั้นตอนที่รัฐบาลกำหนดอย่างเคร่งครัด หากขั้นตอนใดไม่ชัดเจน อาจารย์สมัยก็จะอาศัยกฎระเบียบและประสบการณ์ที่เคยเป็นข้าราชการมาก่อน นำมาประยุกต์เพื่อให้การดำเนินโครงการสำเร็จลุล่วงไปได้ และมีหลักฐานมายืนยันทุกขั้นตอน เช่นกรณีการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งในช่วงโครงการนำร่องนั้นยังไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจน อาจารย์สมัยก็ได้นำเอาระเบียบที่ว่าด้วยงานพัสดุ สำนักนายกรัฐมนตรี มาปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสม สำหรับทัศนคติทางการเมืองของอาจารย์สมัยแล้ว มองว่างบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมาสำหรับทำโครงการ SML เป็นเงินงบประมาณที่มาจากภาษีของประชาชนในประเด็นนี้ตนเองเข้าใจดี เพราะเคยเป็นข้าราชการมาก่อน และการจัดสรรงบประมาณก็เป็นการจัดสรรที่รัฐเป็นผู้จัดสรรลงมาให้ ซึ่งไม่ว่ารัฐนั้นจะบริหารราชการแผ่นดินโดยพรรคการเมืองใด ต่างก็มีหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นนโยบายและโครงการที่รัฐทำเพื่อประเทศชาติและประชาชน จึงเป็นสิ่งที่สมควรทำตามหน้าที่ ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างกันบ้างก็เพราะว่าพรรคการเมืองมีนโยบายที่ไม่เหมือนกันไปเสียทั้งหมด¹⁷ ด้วยเหตุผลดังนี้ จึงทำให้ประธานคณะทำงาน มองไม่เห็นว่าการกลุ่มของตนภายใต้โครงการ SML จะต้องไปมีความสัมพันธ์หรือโยงใยกับการเมืองในระดับชาติและหัวคะแนนแต่อย่างใด โดยเฉพาะพรรคไทยรักไทยที่แม้จะเป็นเจ้าของนโยบายก็ตาม

แม้ว่าการสังเกต "กลุ่มใหม่" จะมุ่งไปที่คณะทำงาน SML ของบ้านอุดมพัฒนา แต่หากจะเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเดิม¹⁸ และกลุ่มใหม่¹⁹ แล้ว โดยได้แยกสมาชิกในกลุ่มเดิม และกลุ่มใหม่ ดังตารางที่ 4.8

¹⁷ สัมภาษณ์ นายสมัย แก้วภูศรี, อ่างแล้ว

¹⁸ กลุ่มเดิม หมายถึง กลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิม ส่วนใหญ่จะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. หัวคะแนน ผู้มีฐานะและบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในหมู่บ้าน

¹⁹ กลุ่มใหม่ การศึกษามุ่งจำเพาะเจาะจงไปที่ คณะทำงาน SML ของหมู่บ้าน ที่มีการเกิดขึ้นตามโครงสร้างที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กำหนดขึ้นมา ประกอบไปด้วยคณะทำงานไม่เกินขนาดของหมู่บ้าน (S-M-L) จำนวน 11 คน 13 คน และ 15 คนตามลำดับ

ตารางที่ 4.8

เปรียบเทียบสมาชิกกลุ่มเดิมกับสมาชิกกลุ่มใหม่ของบ้านอุดมพัฒนา

กลุ่มของบ้านอุดมพัฒนา	
กลุ่มเดิม	กลุ่มใหม่
1. นายวิเชียร ชัยพูน (ผู้ใหญ่บ้าน)	1. นายสมัย แก้วภูศรี
2. นายบุญนิตย์ ธิปะ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)	2. นางแดง หลังแก้ว
3. นายหลง แก้วพรม	3. นางเกษรา วรรณภีระ
4. บุญนำ อุดมะ (สมาชิก อบต. หมู่ 12)	4. นายวิโรจน์ วงศ์นันตา
5. นายชาญณรงค์ พะเมือง (สมาชิก อบต. หมู่ 12)	5. นายบุญยก ยะเมฆ
6. นายประนอม แบนปิง	6. นายรินคำ เตชะระ
7. นายถวิล ยอดแก้ว	7. นายวัชระ ยอดแก้ว
8. นายวัชระ ยอดแก้ว	8. นางบัวไร วังการ์ตัน
9. นายเจริญ วังการ์ตัน	9. นางแอ็ด เทพสุวรรณ์
10. นายแดง หล้าแก้ว	10. นายบุญรัตน์ เดชอุป
11. นายทา มุลน้อย	11. นางสุมาลี ศรีวงศ์
12. นายสุพจน์ ต้นฮ้อ	12. นายชำนาญ สาระพงศ์
13. นายบุญรัตน์ เดชอุป	13. นางแดง ยะเมฆ
14. นางอำไพ หล้าแก้ว	14. นายทา มุลน้อย

การทำงานระหว่างกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ของบ้านอุดมพัฒนา มีภาพที่สะท้อนออกมาอย่างเด่นชัด จากการสังเกตการประชุมประชาคมหลายครั้ง²⁰ พบว่าทั้งกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ มีลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากกว่าภาพของความขัดแย้งกัน ทั้งนี้พบว่าในหลายโครงการที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอุดมพัฒนานั้น เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มทำปุ๋ยหมัก กลุ่มส่งเสริมอาชีพสตรี และคณะกรรมการอื่นๆของหมู่บ้าน มีสมาชิกทั้งกลุ่มเดิม และกลุ่มใหม่ เข้ามาเป็นคณะกรรมการและคณะทำงานร่วมกันอยู่หลายชุด และมีบทบาทที่แตกต่างกันไปตามที่ได้รับมอบหมาย

²⁰ ช่วงวันและเวลาที่ใช้สังเกตการณ์ประชุมประชาคมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโครงการ SML และเรื่องอื่นๆ ได้แก่ 30 กรกฎาคม 2549, 13 สิงหาคม 2549, 17 กันยายน 2549 และ 23 ตุลาคม 2549 เป็นต้น

ทั้งนี้ ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มใหม่เข้ามามีบทบาทเหนือกลุ่มเดิมได้ในโครงการ SML มีสาเหตุดังนี้

1. การควบคุมโครงการจากอำเภออย่างใกล้ชิด ตั้งแต่การคัดเลือกหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการ SML นำร่อง เพราะเป็นที่ทราบกันดีในต่างหมู่บ้าน ว่าเพราะเหตุใดบ้านอุดมพัฒนาจึงได้รับเลือกเป็นหมู่บ้านนำร่องของอำเภอ
2. แนวทางการทำงานของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิมมีลักษณะการเปิดกว้างให้โอกาสและการแสดงความคิดเห็น

4.1.4 กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML

โครงการ SML มุ่งเน้นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อจะได้เป็นรากฐานที่สำคัญของประชาธิปไตยในระดับชาติได้อย่างแข็งแกร่ง ซึ่งหากเราจะมองที่กระบวนการประชาธิปไตยที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้าน มีความจำเป็นที่จะต้องมองไปที่กระบวนการและขั้นตอนการดำเนินโครงการ SML โดยมุ่งศึกษาทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "การประชุมประชาคม"

การประชุมประชาคมบ้านอุดมพัฒนาพบว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างมาก ทั้งนี้เนื่องจาก ก่อนการประชุมประชาคมจะเกิดขึ้นจริง อาจารย์สมัย แก้วภูศรี ในฐานะที่ประธาน SML ในขณะนั้น ได้ขอความร่วมมือจาก นายวิเชียร ชัยพูน ผู้ใหญ่บ้านบ้านอุดมพัฒนาให้เรียกหัวหน้าหมวดทั้ง 10 หมวดของบ้านอุดมพัฒนามาประชุมเพื่อชี้แจงโครงการ SML ว่ามีที่มาอย่างไร และชาวบ้านควรจะทำอะไรในวันประชุมประชาคมจริง

แม้ว่าวันประชุมประชาคมจริงในวันอาทิตย์ที่ 7 พฤศจิกายน 2547 เวลา 09.00 น. จะมีชาวบ้านมาเข้าร่วมประชุมไม่ถึงร้อยละ 75 ทำให้ไม่สามารถเปิดประชุมได้ ผู้ใหญ่วิเชียรและอาจารย์สมัยก็ได้ร่วมกันหารือกับชาวบ้านอุดมพัฒนาว่าจะทำโครงการอะไร ซึ่งการที่ชาวบ้านมาไม่ถึงร้อยละ 75 ไม่ได้หมายถึงการทำงานของหัวหน้าหมวดไม่มีประสิทธิภาพที่ไม่สามารถพาชาวบ้านมาประชุมให้ถึงร้อยละ 75 แต่สาเหตุหลักน่าจะมาจากชาวบ้านไม่สะดวกเกี่ยวกับเวลาที่กำหนดเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาในวันอาทิตย์ที่ 21 พฤศจิกายน 2547 เวลา 15.00 น. มีการเรียกประชุมประชาคมเป็นครั้งที่ 2 ชาวบ้านมาประชุมในวันนั้นคิดเป็นร้อยละ 76 ของจำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกคณะทำงานและโครงการ SML ที่ประชุมประชาคมจึงเกิดขึ้นได้²¹

การประชุมประชาคมของบ้านอุดมพัฒนาดำเนินไปด้วยดี ทั้งนี้เนื่องจาก อาจารย์สมัย แก้วภูศรี ผู้ได้รับเลือกเป็นประธานคณะทำงาน SML ได้เปิดโอกาสให้ประชาชน ได้เข้ามามี

²¹ สัมภาษณ์ นายสมัย แก้วภูศรี, อ่างแล้ว

ส่วนร่วมในการเสนอโครงการ และการแสดงความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ ไม่มีการปิดกั้นการเสนอความคิดเห็นแต่อย่างใด ส่งผลให้บรรยากาศในการดำเนินการประชุมเกิดความราบรื่นและเป็นไปด้วยดี²² ใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 3 ชั่วโมง พอถึงเวลา 18.00 น. ก็เสร็จสิ้นการประชุมประชาคมในวันนั้น ผลสรุปจากที่ประชุมประชาคมบ้านอุดมพัฒนาเลือกที่จะทำโครงการ SML นำร่อง จำนวน 2 โครงการภายใต้งบประมาณดำเนินการ 200,000 บาท ได้แก่

- 1) โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน
งบประมาณ 150,000 บาท
- 2) โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารกลุ่มแม่บ้านและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์
งบประมาณ 50,000 บาท

การศึกษาขั้นตอน "การประชุมประชาคม" พบว่าบ้านอุดมพัฒนาไม่ได้มีการประชุมประชาคมเฉพาะโครงการ SML เท่านั้น แต่การประชุมประชาคมของบ้านอุดมพัฒนาเกิดขึ้นมาหลายครั้งแล้ว ภายใต้การดำเนินโครงการต่างๆ เช่น โครงการปุ๋ยหมัก โครงการสัจจะออมทรัพย์ โครงการวิจัยแก้ไขปัญหานี้ลีน เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านอุดมพัฒนาเกิดการเรียนรู้ขั้นตอนต่างๆ ในการประชุมประชาคมเป็นอย่างดี ดังนั้นถ้าหากเราจะกล่าวว่าโครงการ SML ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมาประชุมประชาคมร่วมกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ แล้วจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน คงไม่ใช่ทั้งหมด เพราะว่าชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในกระบวนการมีส่วนร่วม ในประเด็นการประชุมทั้งที่เป็นทางการ เช่น การประชุมแจ้งข่าวสารต่างๆ จากอำเภอ การสอบถามความคิดเห็นในแผนพัฒนาตำบล ฯลฯ ส่วนการประชุมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมระดมความคิดเห็นการจัดการหนี้สิน การร่วมกันทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ การประชุมลักษณะดังกล่าวมีมานานแล้วที่บ้านอุดมพัฒนา รวมถึงการประชุมภายในหมวดแต่ละหมวด การประชุมหัวหน้าหมวดเพื่อเก็บเงินค่าน้ำประปา ค่าฌาปนกิจศพ ฯลฯ

การดำเนินโครงการ SML ของบ้านอุดมพัฒนา เมื่อนำระดับขั้นของการมีส่วนร่วมในงานศึกษาของคณิงนิจ ศรีบัวเยี่ยม และคณะ มาทำการวิเคราะห์ก็จะพบได้ ดังนี้

- 1) ระดับการให้ข้อมูล ผู้ใหญ่บ้านและอาจารย์สมัยมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ SML ให้แก่ประชาชนก่อน โดยใช้ความสัมพันธ์ระบบหมวดบ้านมาเป็นตัวเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารต่างๆ แก่ชาวบ้าน

²² จากการสุ่มสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เคยเข้าร่วมประชุมประชาคมจำนวน 4 คน, 30 กรกฎาคม 2550

2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน ผู้ใหญ่บ้านและอาจารย์สมัย เชิญชวนให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูล และสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านเกี่ยวกับโครงการที่จะเริ่มดำเนินการ โดยให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการที่จะทำว่าเป็นอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร

3) ระดับการปรึกษาหารือ ผู้ใหญ่บ้านและอาจารย์สมัย เปิดโอกาสให้ชาวบ้านลงประชามติเลือกโครงการ พร้อมกับรับฟังเหตุผลว่าเพราะเหตุใดชาวบ้านจึงเลือกเสนอโครงการดังกล่าว และร่วมกันหารือเพื่อจัดเรียงลำดับความสำคัญของโครงการ

4) ระดับการวางแผนร่วมกัน เมื่อได้โครงการที่จะทำแล้ว ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นที่ปรึกษาคณะทำงาน และอาจารย์สมัยเป็นประธานคณะทำงาน ทั้งสองจะร่วมหารือกับชาวบ้านว่าจะทำอย่างไรที่จะทำให้โครงการสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

5) ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นการระดมแรงงานในหมู่บ้านมาช่วยกันก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ และที่เก็บของ เพื่อประหยัดงบประมาณโครงการ SML

6) ระดับการควบคุมโดยประชาชน ชาวบ้านอุดมพัฒนาควบคุมโดยการตรวจสอบความก้าวหน้าโครงการ และรับฟังการรายงานผลความคืบหน้าจากที่ประชุมหมู่บ้านประจำเดือนในทุกๆเดือน

ทั้ง 6 ระดับเป็นเครื่องบ่งชี้ได้ว่า การมีส่วนร่วมของชาวบ้านอุดมพัฒนามีอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่การดำเนินโครงการนำร่องปี 2547 และโครงการ SML ปี 2548 อีกทั้งการที่มีกลุ่มใหม่ได้รับโอกาสเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรของหมู่บ้าน (งบประมาณ SML) ย่อมบ่งชี้ได้ว่าอำนาจถูกกระจายไปให้แก่ส่วนรวม และน่าจะก่อให้เกิดกระบวนการประชาธิปไตยได้มากกว่าอำนาจกระจุกตัวเฉพาะกลุ่มเดิมเท่านั้น

ในช่วงการประกวดคัดเลือกหมู่บ้าน SML นำร่อง ความตื่นตัวและความสนใจยังจำกัดอยู่ในวงแคบๆ เฉพาะกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเท่านั้น คือ กลุ่มกำนัน กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มสมาชิก อบต. ทั้งนี้เนื่องจากอำเภอได้จัดให้มีการประกวดคัดเลือกโครงการ SML นำร่องขึ้น โดยมีการปิดประกาศไว้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ด้วยความประสงค์ของนายอำเภอและปลัดอำเภอที่ต้องการหมู่บ้านนำร่อง โดยวิธีการคัดเลือกหมู่บ้านที่มีความพร้อมในระดับหนึ่งก่อน แล้วคณะกรรมการคัดเลือกจึงจะมาคัดเลือกให้เหลือ 1 หมู่บ้านอีกที การคัดเลือกที่มีความชัดเจนเป็นธรรมในเรื่องนี้ ส่งผลให้กลุ่มผู้นำท้องถิ่นดังกล่าว เกิดความกระตือรือร้นต่อความแปลกใหม่ในโครงการ SML อยู่มีใช้น้อย กลุ่มผู้นำท้องถิ่นในหลายหมู่บ้านลุ่มว่าหมู่บ้านของตน จะได้รับการคัดเลือกจากอำเภอหรือไม่ การดำเนินการคัดเลือกของอำเภอครั้งนั้น ถือได้ว่าเป็น

อีกกิจกรรมหนึ่งที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากประชาชน แม้จะจำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะกลุ่มผู้นำท้องถิ่นก็ตาม

กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยของบ้านอุดมพัฒนา เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากปัจจัย 2 ประการ ได้แก่

1) **ปัจจัยตามธรรมชาติ** กล่าวคือ ด้วยลักษณะสังคมและวัฒนธรรมของบ้านอุดมพัฒนา เป็นสังคมหมู่บ้านชนบทไทยที่มีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (Primary Society) การแสดงออกและปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน จะแสดงออกในลักษณะด้อยที่ด้อยอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเห็นอกเห็นใจกันมาก เมื่อมีการประชุมประชาคมเกิดขึ้น ชาวบ้านก็จะกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างเปิดเผย ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีจิตสำนึกที่เห็นประโยชน์ของส่วนรวมสูง ความคิดเห็นใดที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ก็จะถูกนำออกมาเสนอ ทำให้พฤติกรรมของชาวบ้านอุดมพัฒนาเช่นนี้ เกิดการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้ชาวบ้านอุดมพัฒนาอาจจะไม่รู้ด้วยว่า กิจกรรมที่ชาวบ้านทำมาโดยตลอดนั้นเป็นลักษณะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

2) **ปัจจัยตามโครงสร้างความสัมพันธ์และโครงการต่างๆ** เนื่องด้วยบ้านอุดมพัฒนามีการจัดโครงสร้างการปกครองออกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) ระบบหมวด และ 2) แบบคณะกรรมการกลางและคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ รวมทั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจภายใต้โครงการต่างๆ เช่น โครงการปู้หมัก โครงการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทั้งด้านโครงสร้างความสัมพันธ์ และด้านโครงการเฉพาะกิจที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านอุดมพัฒนามีพื้นที่สาธารณะในการแสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ ประเมินผล ฯลฯ ต่อคณะกรรมการฝ่ายต่างๆอยู่บ่อยครั้ง โครงการ SML ก็เป็นโครงการหนึ่งที่มีการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้ามาาร่วมกันแสดงความคิดเห็น

4.1.5 ผลการดำเนินงานโครงการ SML

บ้านอุดมพัฒนาได้มีการดำเนินโครงการ SML ในระยะเวลา 2 ปี คือในปี พ.ศ. 2547 ที่ถือว่าเป็นช่วงโครงการ SML นำร่อง บ้านอุดมพัฒนามีมติที่ประชุมประชาคมเลือกทำโครงการ 2 โครงการ ได้แก่ โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้านงบประมาณ 150,000 บาท และโครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารกลุ่มแม่บ้านและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์งบประมาณ 50,000 บาท และสำหรับในปี พ.ศ. 2548 หมู่บ้านมีการดำเนินการ จำนวน 1 โครงการ คือ โครงการประปาหมู่บ้าน ใช้งบประมาณ 200,000 บาท

สำหรับโครงการทั้ง 3 โครงการของบ้านอุดมพัฒนาที่ได้มีการดำเนินโครงการไปแล้วนั้น หากสำรวจตรวจสอบก็จะพบว่าในทุกโครงการจัดเป็นโครงการประเภทสาธารณประโยชน์ที่

เข้าช่วยตามหลักเกณฑ์โครงการ SML ที่มุ่งตอบสนองความต้องการ และแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน ซึ่งจัดเป็นสินค้าสาธารณะ (Public goods) ในหมู่บ้าน และในแต่ละโครงการก็จะมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน

โครงการนี้เกิดขึ้นเพราะบ้านอุดมพัฒนามีอาคารอเนกประสงค์ที่ชำรุดทรุดโทรมอยู่ 1 หลัง หมู่บ้านไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะมาปรับปรุงให้เกิดการใช้งานได้จริง ยิ่งเนิ่นนานไป อาคารดังกล่าวก็จะผุพังไปตามกาลเวลา ที่ผ่านมามีบ้านอุดมพัฒนาไม่มีงบประมาณที่จะทำ แต่ถึงแม้ว่าจะมีงบประมาณเพียงพอ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่ได้คิดที่จะนำงบประมาณนั้นมาทำโครงการนี้ เพราะยังไม่ใส่ใจสิ่งเร่งด่วนต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านแต่อย่างใด และเมื่อคิดถึงประโยชน์ที่ใช้งานแล้วแทบนับครั้งได้ต่อปี เมื่อบ้านอุดมพัฒนาได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านนำร่องโครงการ SML คำถามตามมาถึงการใช้เงินอย่างไรจะไม่ผิดหลักเกณฑ์จึงเกิดขึ้น ชาวบ้านอุดมพัฒนาจึงเลือกนำงบประมาณโครงการ SML จำนวน 150,000 บาท มาปรับปรุง และก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้านโดยผ่านการประชุมประชาคม เหตุผลเพราะในช่วงโครงการ SML นำร่องชาวบ้านมีพื้นฐานและข้อมูลในการตัดสินใจที่เกรงว่าจะทำผิดเงื่อนไขของรัฐบาล ความเกรงกลัวว่าจะทำผิดเงื่อนไขและหลักการที่รัฐบาลกำหนดไว้ ทำให้ชาวบ้านเลือกทำโครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน เพื่อความปลอดภัยที่จะไม่รวมกันกระทำความผิดไว้ก่อน

โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารกลุ่มแม่บ้านและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์

สำหรับโครงการที่ 2 ของปี 2547 นี้ สาเหตุเริ่มมาจากการเหลืองบประมาณเบิกจ่ายจากโครงการใหญ่ที่ได้ทำไปแล้วจำนวน 50,000 บาท ที่ประชุมประชาคมจึงได้ร่วมกันคิดว่า จะนำงบประมาณที่เหลือไปทำโครงการใดจึงจะเพียงพอ ผลสรุปจากที่ประชุมประชาคมจึงมีมติว่าจะนำงบประมาณที่เหลือไปทำโครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารกลุ่มแม่บ้านและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เพราะเป็นโครงการที่สามารถทำได้ภายในวงเงินงบประมาณ 50,000 บาท และนอกจากจะนำงบประมาณมาก่อสร้างและต่อเติมอาคารกลุ่มแม่บ้านแล้ว ยังนำงบประมาณที่เหลือไปซื้อวัสดุอุปกรณ์เท่าที่จำเป็นอีกด้วย²³

²³ วัสดุอุปกรณ์ที่นำไปซื้อได้แก่ งาน ชาม ช้อน ช้อม กระทะ หม้อ ทัพพี มีด เครื่องครัวนานาชนิด ไว้เพื่อให้บริการแก่ชาวบ้านอุดมพัฒนายืมไปใช้ในงานต่างๆที่มีขึ้น แล้วตอบแทนด้วยเงินบำรุง เพื่อนำเข้ากลุ่มแม่บ้าน ตามที่ผู้ยืมหรือเจ้าภาพเห็นสมควรและเหมาะสมที่จะบริจาค

โครงการประปาหมู่บ้าน

โครงการประปาหมู่บ้านเป็นโครงการ SML รอบที่สองของบ้านอุดมพัฒนา ใช้งบประมาณดำเนินการ 200,000 บาท ทั้งนี้เนื่องจากบ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ถึง 15 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบลุ่มเนินเขาเล็ก ๆ ปัญหาที่สำคัญของบ้านอุดมพัฒนาทุกปีคือปัญหาการขาดแคลนน้ำไว้ใช้อุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง ที่ผ่านมามีชาวบ้านใช้เก็บน้ำฝนไว้ในอ่างขนาดใหญ่แล้วเอามาใช้ในฤดูแล้ง บางปีก็มีปริมาณเพียงพอกับความต้องการ บางปีก็ขาดแคลนน้ำ ที่ประชุมประชาคมจึงมีมติเห็นพ้องต้องกันว่าจะนำเงินงบประมาณโครงการ SML รอบที่สองนี้ไปทำประปาหมู่บ้านเพื่อให้ทุกหลังคาเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี โดยมีการบริหารจัดการและคิดค่าบริการจากคณะกรรมการหมู่บ้าน นับได้ว่าโครงการประปาหมู่บ้านเป็นโครงการที่สามารถแก้ไขปัญหาของชาวบ้านได้ในบางส่วน ทั้งนี้เพราะว่างบประมาณ 200,000 บาทที่รัฐบาลจัดสรรไว้ในโครงการ SML รอบที่สองนี้ สามารถนำมาดำเนินโครงการได้เพียง 81 หลังคาเรือนเท่านั้น ซึ่งยังเหลืออีก 60 หลังคาเรือนที่ยังไม่ได้รับการติดตั้งประปาหมู่บ้านเนื่องจากขาดงบประมาณที่จะนำไปซื้อวัสดุอุปกรณ์ อาทิเช่น ท่อน้ำ มาตรฐาน เป็นต้น แต่ระบบประปาน้ำส่วนกลางพร้อมกับแท่งค้ำน้ำได้มีการดำเนินการก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว แม้ว่าโครงการนี้จะเป็โครงการที่สามารถแก้ไขปัญหาของบ้านอุดมพัฒนาได้จริง แต่ด้วยงบประมาณที่จำกัดตามสิทธิ์ที่หมู่บ้านได้รับ จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ทำให้โครงการไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้จริงตามเป้าหมายที่คณะทำงาน SML ของบ้านอุดมพัฒนากำหนดไว้

สภาพปัญหาและการแก้ไขปัญหาของบ้านอุดมพัฒนาภายใต้การดำเนินโครงการ SML

มีทั้งที่ประสบความสำเร็จบ้างและไม่ประสบความสำเร็จเลย ทั้งนี้มีหลักใหญ่ใจความสำคัญ ได้แก่

1. ในช่วงโครงการ SML นำร่อง ชาวบ้านอุดมพัฒนายังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินโครงการ SML การได้รับรู้แบบอย่างของโครงการที่สามารถทำได้จากสื่อของรัฐบาล ยกตัวอย่างเช่น โครงการสร้างศาลาเอนกประสงค์ จึงเป็นโครงการที่ชาวบ้านอุดมพัฒนาเลือกดำเนินโครงการภายใต้การจัดสรรงบประมาณโครงการ SML นำร่องปี 2547 จำนวน 150,000 บาท ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ผิดกฎหมายและหลักการของ SML ที่กำหนดไว้
2. ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น บางโครงการที่ชาวบ้านเลือกทำไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสภาพปัญหาที่เร่งด่วน หรือเป็นสิ่งที่ควรจะทำ แต่ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดของงบประมาณที่เหลือ หลังจากจัดสร้างศาลาเอนกประสงค์แล้ว หมู่บ้านมีงบประมาณเหลืออยู่จำนวน 50,000 บาท คณะทำงานจึงได้จัดสรรไปในการก่อสร้างและต่อเติมอาคารกลุ่มสตรีแม่บ้านและ

จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์แทน เพื่อที่จะให้งบประมาณหมดและเป็นการสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมว่าได้ใช้งบประมาณ SML ในการพัฒนาหมู่บ้านแล้ว

ในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงภาพรวมของโครงการ SML บ้านสันทราย ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ โดยจะกล่าวถึงสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจหมู่บ้านก่อนและหลังการทำโครงการ SML รวมถึงกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตย และการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านจากโครงการ SML ดังจะได้กล่าวต่อไป

4.2 บ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ

4.1.1 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านสันทรายสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2365 ตั้งอยู่หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน พื้นที่ทั้งหมดของบ้านสันทรายมีทั้งหมด 1.5 ตารางกิโลเมตร หมู่บ้านห่างจากตัวเมืองลำพูนประมาณ 25 กิโลเมตร มีถนนสายสันมะนะ-ป่าตาล เป็นถนนหลัก มีแม่น้ำธิเป็นแม่น้ำสายสำคัญของหมู่บ้าน และมีเทศบาลตำบลบ้านธิเป็นหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่น บ้านสันทรายมีทำเลที่ตั้งติดกับหมู่บ้านอื่นๆ แต่อยู่ในตำบลเดียวกันคือ ตำบลบ้านธิ ดังนี้

ทิศเหนือติดกับ หมู่ 12 บ้านสันต้นคำ

ทิศใต้ติดกับ หมู่ 8 บ้านศรีดอนชัย

ทิศตะวันออกติดกับหมู่ 4 บ้านป่าตาล และหมู่ 19 บ้านป่าตาลฮ่องแอ

ทิศตะวันตกติดกับหมู่ 10 บ้านสันมะนะ²⁴

การศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านสันทรายนั้น พบว่าหมู่บ้านก่อตั้งขึ้นมาเนื่องจากผู้คนอพยพย้ายถิ่นฐาน เพื่อหนีภัยธรรมชาติและหาทำเลที่ตั้งบ้านเรือนที่เหมาะสมกว่าที่เดิม ประชากรบ้านสันทรายจะมาจากแหล่งใดนั้นไม่ทราบได้แน่ชัด เพราะส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายชาวยอง สันนิฐานกันว่ามาจากหลายแหล่งด้วยกัน ในสมัยที่มีการกวาดต้อนผู้คนเพื่อให้เกิดความชัดเจนทางการปกครองเมือง ชื่อหมู่บ้านที่ว่า "สันทราย" มีเหตุมาจากเมื่อตอนผู้คนอพยพมาตั้งบ้านเรือน ณ ที่บริเวณนี้ เมื่อชุดหลุมลงไปเพื่อลงเสาเรือน กลับพบว่ามีแต่ดินทราย ชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านสันทรายมูล" ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น "บ้านสันทรายหลวง" และปัจจุบันเรียกว่า "บ้านสันทราย"²⁵ สำหรับผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายดวงจันทร์ อภิวงค์งาม และนอกจาก

²⁴ สัมภาษณ์ นายรังสรรค์ สุตานนท์, ปลัดอำเภอ(เจ้าพนักงานปกครอง 6ว) อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน, 3 กันยายน 2549.

²⁵ สัมภาษณ์ พ่อหนานหลวงตีบ ทาเกิด บ้านสันทราย อายุ 95 ปี, พ่อตาล อภิวงค์งาม บ้านห้วยไซ อายุ 90 ปี และนายอินเฑศ สุภาชี (อดีตผู้ใหญ่บ้านสันทราย), 2 กันยายน 2549.

จะเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังควบตำแหน่งกำนันตำบลบ้านธิอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย และสำหรับรายชื่อผู้ใหญ่บ้านสันทรายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 1	นายดวงจันทร์	อภิวังค์งาม	(ไม่ทราบปี พ.ศ.)
ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2	นายมา	อภิวังค์งาม	(ไม่ทราบปี - พ.ศ. 2495)
ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 3	นายผัด	อิกำเนิด	(พ.ศ.2495 - 2525)
ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4	นายอินเกตุ	สุภาณี	(พ.ศ.2525 - 2540)
ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 5	นายสมพร	อภิวังค์งาม	(พ.ศ.2540 - ปัจจุบัน)

ปัจจุบันบ้านสันทรายมีจำนวนประชากรจำนวน 543 คน แบ่งเป็นชาย 262 คน และหญิง 281 คน และมีจำนวนครอบครัว 146 ครอบครัว ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง (M) ตามขนาดของโครงการ SML ได้รับงบประมาณ 250,000 บาท

ตารางที่ 4.9

การกระจายตัวของประชากรบ้านสันทราย

อายุ (ปี)	จำนวนคน	ร้อยละ
60 ปีขึ้นไป	95	17.50
41 - 59	163	30.01
26 - 40	136	25.05
15 - 25	67	12.34
7 - 14	56	10.31
แรกเกิด - 6 ปี	26	4.79

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอบ้านธิ ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 13 มีนาคม 2550.

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านสันทรายอาศัยอยู่จริงในหมู่บ้าน ร้อยละ 98 และที่เหลือร้อยละ 2 จะไปทำงานต่างถิ่น เช่น กรุงเทพฯ ชลบุรี ฯลฯ ประชากรที่อยู่มาตั้งแต่แรกเกิดคิดเป็นร้อยละ 80 และที่อพยพหรือย้ายถิ่นฐานมาที่หลังจากการแต่งงานประมาณร้อยละ 20 ทำให้ประชากรจะอยู่ในกลุ่มวัยทำงาน (15-59 ปี) จำนวน 366 คน วัยเด็ก (แรกเกิด-14ปี) 82 คน และวัยชรา (60 ปีขึ้นไป) 95 คน ซึ่งประชากรทั้งหมดมีระดับการศึกษาตั้งแต่ ป.4 จนถึงระดับปริญญาโท

ตารางที่ 4.10
ระดับการศึกษาของประชากรบ้านสันทราย

ระดับการศึกษา	จำนวนคน
ปริญญาโท	12
ปริญญาตรี	33
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)	75
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)	70
มัธยมศึกษาปีที่ 6	58
มัธยมศึกษาปีที่ 5	5
มัธยมศึกษาปีที่ 3	61
ประถมศึกษาปีที่ 7	12
ประถมศึกษาปีที่ 6	60
ประถมศึกษาปีที่ 4	151
อื่นๆ เช่น นักรรรมตรี-โท-เอก ฯลฯ	6

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอบ้านธิ ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 13 มีนาคม 2550.

แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของบ้านสันทรายจะมีระดับการศึกษาที่เน้นไปทางสายอาชีพเป็นส่วนใหญ่ แต่จากสถิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชากรนั้น นับได้ว่าเป็นสถิติที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมอย่างสูงและต่อเนื่องทุกการเลือกตั้ง

ตารางที่ 4.11
การออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งครั้งล่าสุดของบ้านสันทราย

การเลือกตั้ง	จำนวนผู้ออกมาใช้สิทธิ (ร้อยละ)
สมาชิก อบต. / เทศบาล	85.00
ผู้ใหญ่บ้าน	85.00
กำนัน	85.00
สมาชิกสภาจังหวัด (สจ.)	80.00

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.)	85.00
สมาชิกวุฒิสภา (สว.)	80.00

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ประจำจังหวัดลำพูน และที่ทำการปกครองอำเภอ บ้านธิ ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 13 มีนาคม 2550.

ชาวบ้านสันทรายนับถือศาสนาพุทธ มีขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นเชื้อชาติของ ชาวบ้านส่วนใหญ่พูดภาษายอง รองลงมาคือภาษาเหนือ (คำเมือง) มีวัดสันทรายเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี และกิจกรรมของหมู่บ้าน และชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 100 ในแต่ละครอบครัวมีการครอบครองที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12

สภาพการครอบครองที่ดินของชาวบ้านสันทราย

จำนวนที่ดิน	จำนวนครอบครัว
มากกว่า 30 ไร่	ไม่มี
20 - 29 ไร่	ไม่มี
10 - 19 ไร่	ไม่มี
5 - 9 ไร่	82
น้อยกว่า 5 ไร่	64

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอบ้านธิ ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 13 มีนาคม 2550.

บ้านสันทรายมีการครอบครองที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยถึงร้อยละ 50 ที่เหลือเป็นการทำนาร้อยละ 30 ทำสวนร้อยละ 10 และทำฟาร์มร้อยละ 10 คือ ฟาร์มแกะเพื่อส่งขนแกะออกต่างประเทศ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการถือครองที่ดินย้อนหลังไปประมาณ 5 ปีพบว่า ลักษณะการถือครองไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก ผลผลิตที่ได้จากการเกษตรส่วนใหญ่จะยังคงเป็น หอมกระเทียม ลำไย และพืชผักสวนครัวชนิดต่างๆ ส่วนการทำนาจะทำปีละครั้ง ทั้งนี้เพราะการทำนาจำเป็นจะต้องอาศัยแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านเป็นแหล่งน้ำหลักสำคัญ และน้ำบาดาลที่ได้จากการขุดเจาะบ้างสำหรับเกษตรกรบางราย จากการสำรวจพบว่าชาวบ้านจำนวนมากนิยมขายที่ดินของตนเองให้กับนายทุนอุตสาหกรรม เพื่อมาตั้งเป็นโรงงานอบลำไยหรือโกดังเก็บสินค้า ทั้งนี้เพราะ

ที่ดินที่ชาวบ้านแบ่งขายไปนั้น เป็นที่ดินน้ำท่วมถึงทุกปี ไม่เหมาะต่อการเกษตรกรรม และชาวบ้านก็จะผันตัวเองกลายเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในครัวเรือน คือ อุตสาหกรรมทำเฟอร์นิเจอร์ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่นำเงินรายได้เข้าหมู่บ้านและอำเภอบ้านธิเป็นจำนวนมาก

ด้านเศรษฐกิจและสังคมของบ้านสันทราย โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากราษฎรมีอาชีพรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะนิคมอุตสาหกรรม จังหวัดลำพูน และนอกจากนี้ยังเป็นแรงงานในภาคบริการที่จังหวัดเชียงใหม่บ้างบางส่วน ส่งผลให้ทั้งหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 4,100 บาทต่อคนต่อเดือน และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวประมาณ 8,000 บาท ส่วนใหญ่มาจากการค้าขาย และเป็นแรงงานรับจ้าง

สภาพโครงสร้างเศรษฐกิจของบ้านสันทราย ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม และค้าขายต่างถิ่น ดังนั้นจึงให้ความสนใจต่อรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวมากกว่าที่จะมาสนใจและให้ความสำคัญในเรื่องของส่วนรวม ทำให้บ้านสันทรายมีสภาพโครงสร้างเศรษฐกิจค่อนข้างหลวม กลุ่มผู้นำท้องถิ่นกลุ่มเดิมสามารถผูกขาดอำนาจได้ง่าย และยาวนาน

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่ศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของ นพพันธ์ วรรณเทพสกุล พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับ อบต. ไม่มาก เกิดจาก 4 ปัจจัย ซึ่งหนึ่งในปัจจัยนั้นก็คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิต ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมขายนากันแทบทั้งหมดให้ตกเป็นของนายทุน และนายทุนก็จะให้ชาวนาเช่าทำนา และรวมถึงการมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เข้ามาตั้งอยู่ท่ามกลางท้องนา ทำให้ชาวบ้านแปรเปลี่ยนสภาพกลายเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น²⁶ ปัจจัยเหล่านี้ที่เป็นสาเหตุสำคัญทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านสันทราย ลดน้อยถอยลงไปตามกระแสของทุนที่แทรกเข้ามาอยู่ทุกขณะ

²⁶ นพพันธ์ วรรณเทพสกุล, "รายงานผลการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" ใน รายงานการวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล, นวลน้อย ตรีรัตน์ และคณะ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเอเชีย, 2546), บทที่ 6 หน้า 1-31.

ตารางที่ 4.13

การประกอบอาชีพของชาวบ้านสันทราย

ประเภทอาชีพ	จำนวนคน
รับราชการ / เจ้าหน้าที่รัฐ / พนักงานท้องถิ่น	33
ธุรกิจส่วนตัว	3
เกษตรกร	147
รับจ้าง / ลูกจ้าง / แรงงาน	221
ค้าขาย	134
ข้าราชการบำนาญ	5

ที่มา : แบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอบ้านธิ ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 13 มีนาคม 2550.

บ้านสันทรายเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรรับราชการค่อนข้างมาก²⁷ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นข้าราชการครู รองลงมาเป็นพนักงานส่วนท้องถิ่น ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพขายและเป็นแรงงานให้กับภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการในเมืองเชียงใหม่ และสนามกอล์ฟในอำเภอสันกำแพง แต่ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และไปทำงานแบบเช้าไปเย็นกลับ

4.2.2 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจก่อนการดำเนินโครงการ SML

บ้านสันทรายมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับหมู่บ้านชนบทไทยทั่วไป กล่าวคือ มีกลุ่มทางสังคม 2 กลุ่ม ทั้งที่เป็นกลุ่มตามธรรมชาติและกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น ได้แก่

1) กลุ่มตามธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มเครือญาติ หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่มีสายเลือดเดียวกัน แม้จะมีการแต่งงานกันแต่ก็ยังโยงใยความสัมพันธ์นับญาติกันได้ กลุ่มเหล่านี้มักจะมีบุคคลที่เป็นต้นตระกูล นั่นก็คือผู้อาวุโส ลูกหลานที่เป็นสมาชิกในเครือญาติเดียวกัน มักจะเรียกว่า พ่อหลวง (ฝ่ายชาย) และแม่หลวง (ฝ่ายหญิง) บุคคลทั้งสองนี้อยู่ในฐานะที่สามารถชี้้นำให้สมาชิกเชื่อถือและปฏิบัติตามได้ เนื่องจากเป็นที่เคารพยกย่องจากสมาชิกทุกคน การเกี่ยว

²⁷ คิดโดยเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ ในจังหวัดลำพูน ซึ่งโดยเฉลี่ยพบว่าหนึ่งหมู่บ้านจะมีประชากรที่เป็นข้าราชการหรือพนักงานของรัฐประมาณ 15 คนต่อหมู่บ้าน แต่บ้านสันทรายมีประชากรประกอบอาชีพที่เป็นข้าราชการและพนักงานของรัฐจำนวน 33 คน นับได้ว่าค่อนข้างมาก

โยงความสัมพันธ์เช่นนี้ ยังรวมไปถึงการนับถือผีบรรพบุรุษด้วย สำหรับบ้านสันทรายมีกลุ่มเครือญาติที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดคือ “กลุ่มตระกูลอภิวังคังาม” รองลงมาคือ “กลุ่มตระกูลสุภาชี”

2) กลุ่มที่จัดตั้งขึ้น คือ กลุ่มเดิม หมายถึง กลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิม ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) ฯลฯ กลุ่มทางสังคมกลุ่มนี้มีบทบาทสูงมาก เพราะมีความสัมพันธ์และโยงใยกับนักการเมืองระดับชาติที่แน่นแฟ้น คือ นายสถาพร มณีรัตน์ ส.ส.ลำพูน เขต 3 พรรคไทยรักไทย²⁸ ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในบ้านสันทราย หมู่ 12 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ทำให้การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่าง ส.ส. กับกลุ่มเดิมกลุ่มนี้มีความต่อเนื่องและเป็นไปด้วยดีมาโดยตลอด ส่งผลให้บ้านสันทรายมักจะไม่ค่อยประสบกับปัญหาการบริหารจัดการหมู่บ้านทั้งในเรื่องของงบประมาณ เรื่องคน และเรื่องอื่นๆแต่อย่างใด ทั้งนี้ไม่ใช่แต่เฉพาะบ้านสันทรายเท่านั้นที่ได้รับการช่วยเหลือจาก ส.ส.สถาพร แต่การช่วยเหลือยังส่งผ่านบุคคลที่เป็นฐานเสียงในแต่ละหมู่บ้านของอำเภอบ้านธิ โดยให้การช่วยเหลือผ่านกิจกรรมสำคัญของชาวบ้าน เช่น งานบุญ งานศพ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวช และงานต่างๆ สิ่งเหล่านี้ได้รับการยืนยันเป็นอย่างดีจากชาวบ้านโดยทั่วไป และรวมถึงพระภิกษุในวัดต่างๆด้วย ที่ ส.ส.จะนำเงินที่มามอบให้กับทางวัดๆละ 2 หลัง แล้วเขียนชื่อของ ส.ส.ติดไว้ที่เดินท์ การให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในลักษณะนี้ ไม่ได้เป็นเรื่องแปลกใหม่แต่อย่างใดในสังคมหมู่บ้านชนบทไทย ที่มีการอุปถัมภ์ค้ำชูระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้านเป็นปกติต่อเนื่องยาวนานมาหลายทศวรรษ ซึ่งในมิติของนักการเมืองเอง ก็เกิดการเรียนรู้และเลียนแบบจากนักการเมืองรุ่นก่อนหน้านั้น และในมิติของชาวบ้านการได้รับสิ่งของ ตลอดจนการช่วยเหลือต่างๆจากนักการเมือง ข้าราชการ ฯลฯ ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรจะรับไว้ โดยปราศจากข้อสงสัยเคลือบแคลงแต่อย่างไร

อาจกล่าวได้ว่า บ้านสันทราย ชาวบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ส่งผลให้การจัดองค์กรในหมู่บ้านเดิมไม่เข้มแข็ง ทำให้กลุ่มอำนาจที่โยงใยกับรัฐและการเมืองมีบทบาทครอบงำได้ เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง กับกลุ่มเดิมหรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่น และชาวบ้านสันทรายเป็นลักษณะเช่นนี้ ภาพของโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหมู่บ้านก็จะมีลักษณะดังแผนภูมิที่ 4.3

²⁸ นายสถาพร มณีรัตน์ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) 2 สมัย สมัยที่ 1 เป็น ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อ (Party list) พรรคไทยรักไทย สมัยที่ 2 เป็น ส.ส.ลำพูน เขต 3 จบการศึกษาระดับปริญญาโทรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันอายุ 45 ปีและเคยมีตำแหน่งสำคัญๆทางการเมือง เช่น ที่ปรึกษาหัวหน้าพรรคไทยรักไทยด้านแรงงาน, โฆษกกระทรวงพลังงาน, ประธานสหภาพการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นต้น ข้อมูลจาก <http://www.thairakthai.or.th>, 16 มีนาคม 2550.

แผนภูมิที่ 4.3
โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจบ้านสันทราย

จากแผนภูมิที่ 4.3 พบว่าโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจบ้านสันทรายจะมีลักษณะเป็นแนวตั้ง กลุ่มเดิมจะเป็นสะพานคอยเชื่อมผลประโยชน์ระหว่างนักรการเมืองกับชาวบ้านสันทราย การส่งผ่านนโยบายจากนักรการเมือง และการตอบสนองทางการเมืองจากชาวบ้าน จะมีกลุ่มเดิมเป็นตัวกลางเสมอ เมื่อสำรวจย้อนหลังไปก่อนที่จะมี ส.ส. อยู่ในหมู่บ้านสันทรายนั้นพบว่า โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจบ้านสันทรายก็ยังคงเป็นเช่นนี้ จะต่างก็แค่เปลี่ยนตัวนักรการเมือง ที่จะเป็น ส.จ. (สมาชิกสภาจังหวัด) ส.ท. (สมาชิกสภาเทศบาล) และกำนัน โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้ให้การอุปถัมภ์คำชู้ชาวบ้านสันทรายเสมอมา จนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังคงมีบทบาทที่เด่นชัด เพียงแต่ว่าบทบาทของกลุ่ม ส.จ. ส.ท. และ กำนัน เกิดการปรับตัวและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับนักรการเมืองระดับชาติ อย่างเช่น ส.ส. ได้อย่างกลมเกลียว และประสานผลประโยชน์แบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันเป็นอย่างดี

สำหรับการปกครองบ้านสันทรายนั้น พบว่ามีคณะกรรมการชุดเดียวเป็นคณะกรรมการบริหาร โดยที่คณะกรรมการชุดนี้จะแบ่งงานกันรับผิดชอบในแต่ละฝ่าย ซึ่งมี นายสมพร อภิวงศ์งาม ผู้ใหญ่บ้านสันทราย เป็นหัวหน้าคณะกรรมการทั้งหมด ซึ่งมีสมาชิกจำนวน 26 คน

บ้านสันทรายมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มีกลุ่มเดิมผูกขาดการเมืองมาโดยตลอด ทั้งยังคงมีการสืบทอดอำนาจได้อย่างเป็นระบบ ภายใต้ผลประโยชน์ร่วมกันเสมอมา ทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจก่อนที่จะมีโครงการ SML มีอยู่ 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1) ลักษณะความสัมพันธ์กับกลุ่มภายนอก หมายถึงกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้าน สันทรายหรือกลุ่มเดิม มีความสัมพันธ์กับกลุ่มนักรการเมืองท้องถิ่น เช่น ส.ส. ส.จ. ส.ท. และกำนันอย่างแนบแน่น

2) ลักษณะความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน คือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้นำท้องถิ่นกับชาวบ้าน ในรูปแบบคณะกรรมการต่างๆที่ได้มีการตั้งขึ้นมา พบว่ามีความเป็นไปได้น้อยที่จะมีชาวบ้านนอกกลุ่มผู้นำท้องถิ่น ที่จะได้รับโอกาสเข้ามาเป็นสมาชิกในคณะกรรมการแต่ละฝ่าย หรือแม้แต่จะเข้ามาเป็นคณะกรรมการบริหารเอง ก็แทบจะไม่มีโอกาสได้เข้ามาร่วมบริหาร

4.2.3 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจหลังการดำเนินโครงการ SML

จากการศึกษาพบว่าจุดเริ่มต้นของโครงการ SML นำร่องที่บ้านสันทรายนั้นมีที่มาแตกต่างจากบ้านอุดมพัฒนาอย่างสิ้นเชิง การที่บ้านสันทรายได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านนำร่องได้ก็เพราะทางอำเภอได้เลือกให้บ้านสันทรายเป็นหมู่บ้านนำร่อง โดยไม่มีการแข่งขันหรือคัดเลือกแต่อย่างใด²⁹ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายสมพร อภิวงค์งาม ผู้ใหญ่บ้านสันทราย และประธานโครงการ SML กล่าวว่า "...การที่บ้านสันทรายได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านนำร่องโครงการ SML นี้ ก็เพราะทาง ส.ส.สถาพร เป็นผู้เสนอชื่อให้เอาบ้านสันทรายเป็นหมู่บ้านนำร่อง ทางอำเภอก็ไม่ได้ว่าอะไรก็สนับสนุน หมู่บ้านเราก็มีผลงานมากมายเขาก็เห็นอยู่..."³⁰ จะสังเกตว่าจุดเริ่มต้นในการเกิดขึ้นของโครงการนำร่องของอำเภอบ้านธิ ที่ได้เสนอให้บ้านสันทรายเป็นหมู่บ้านนำร่องนั้น ยังมีความยึดโยงอยู่กับอำนาจอุปถัมภ์เป็นสำคัญ ระหว่าง ส.ส. และผู้นำท้องถิ่นเดิม

หลังจากที่ผู้นำท้องถิ่นของบ้านสันทรายทราบว่าจะมีงบประมาณจำนวน 250,000 บาท ลงมาสู่หมู่บ้านนี้เร็วๆนี้ และรู้อ่างงบประมาณจำนวนนี้จะต้องนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเท่านั้น ห้ามนำไปต่อยอดให้กับกองทุนหมู่บ้าน หรือปล่อยกู้ให้กับชาวบ้าน และคณะทำงาน SML ของหมู่บ้านจะต้องไม่เป็นข้าราชการ นักการเมืองใดๆทั้งสิ้น

²⁹ แนวทางการคัดเลือกหมู่บ้านนำร่องทั้ง 1,024 แห่งนั้น มีอยู่ 2 แนวทางที่สำคัญ กล่าวคือ แนวทางที่ 1 ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคไทยรักไทย หรือผู้สมัคร ส.ส. ในนามพรรคไทยรักไทย (ในกรณีที่เขตนั้นยังไม่มี ส.ส.พรรคไทยรักไทย ส่วนใหญ่จะเป็นภาคใต้) ให้เป็นผู้เสนอชื่อหมู่บ้านนำร่อง 1 แห่งต่อ 1 อำเภอ ซึ่งจะเห็นว่าหมู่บ้านนำร่องโครงการ SML ปี 2547 ส่วนใหญ่ จะเป็นหมู่บ้านที่เป็นฐานคะแนนเสียงสำคัญของพรรคไทยรักไทย หรือไม่ก็จะเป็นหมู่บ้านที่ ส.ส. หรือผู้สมัคร ส.ส. ของพรรคไทยรักไทย ประเมินแล้วว่ามีความเสี่ยงที่เป็นรอง ก็จะเสนอชื่อให้หมู่บ้านนั้นเป็นหมู่บ้านนำร่อง ให้ได้รับงบประมาณไปก่อน และ แนวทางที่ 2 ให้อำนาจกับอำเภอเป็นผู้คัดเลือกหมู่บ้านตามที่เห็นสมควร ซึ่งทั้ง 1,024 หมู่บ้าน มีที่ไปที่มาตามแนวทางทั้ง 2 แนวทางทั้งสิ้น และถ้าพื้นที่ใดต้องการทุ่มงบประมาณเพื่อต้องการคะแนนเสียงจากประชาชนให้ได้แบบเหมารวม ก็จะขอเลือกทำโครงการนำร่องแบบ Matching Fund ที่มีการรวมงบประมาณจากหลายๆหมู่บ้านแล้วมาทำโครงการร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น 4 หมู่บ้านในตำบลแม่คำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

³⁰ สัมภาษณ์ นายสมพร อภิวงค์งาม, ผู้ใหญ่บ้านสันทราย และประธานโครงการ SML หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ, 2 กันยายน 2549.

ต่อกรณีที่ทำมั่วใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล เข้ามาเป็นคณะทำงานนั้น นายสมพร อภิวงค์งาม กล่าวว่า "...ในช่วงนั้นจะทำอะไรมันก็ไม่ทัน จะมาคอยประชุมประชาคมแล้วมาเลือก คณะทำงาน และโครงการที่จะทำ มันไม่ทันท่วงที เพราะทางอำเภอได้เร่งมาเหลือเกินว่าจะเอาไวๆ ผมก็เลยมาคิดกับผู้ช่วยสาริต ผู้ช่วยประสิทธิ์ และผู้ช่วยอินสอน ว่าเราจะทำอย่างไรดี เมื่อได้ พุดคุยกันแล้ว เราก็เลยเอาเป็นว่า คณะทำงาน SML เราจะเลือกจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และ คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ว่าจะเอาใครมาเป็นคณะทำงานบ้าง โดยมีผมเป็นประธาน SML ผู้ช่วยก็ เห็นด้วย เพราะไม่มีใครรู้เกี่ยวกับโครงการ SML ดีไปกว่าผมแล้ว เขาบอกว่าให้ผมเป็นก่อนสัก 2 ปี ค่อนเปลี่ยนไปเป็นคนอื่น ผมก็ว่าดีเหมือนกัน ที่บ้านสันทรายจะได้มีคณะทำงานและโครงการ ทันส่งตามกำหนด ผมก็เลยตั้งทีมขึ้นมาอย่างที่ผมเห็นนี้แหละ..."³¹ โดยที่คณะทำงาน SML บ้าน สันทรายประกอบด้วยสมาชิก 11 คน ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14

คณะทำงาน SML บ้านสันทราย

ที่	ชื่อ	นามสกุล	ตำแหน่ง	บทบาทดั้งเดิม และตำแหน่งอื่นๆ
1	นายสมพร	อภิวงค์งาม	ประธาน	1. ผู้ใหญ่บ้าน 2. ประธานกรรมการหมู่บ้าน 3. ประธานกรรมการฝ่ายปกครอง 4. ประธานกองทุนแม่ของแผ่นดิน
2	นายสิงห์ทอง	อภิวงค์งาม	รองประธาน	1. กรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน 2. กรรมการหมู่บ้าน

³¹ สัมภาษณ์ นายสมพร อภิวงค์งาม, อ่างแล้ว

3	นายหิรัญ	ชัยนุ	เลขานุการ	<ol style="list-style-type: none"> 1. กรรมการหมู่บ้าน 2. ประธานกรรมการฝ่ายการศึกษา 3. เลขานุการกองทุนแม่ของแผ่นดิน
4	นายเฉลิมพล	อินทชัยศรี	ผู้ช่วยเลขานุการ	<ol style="list-style-type: none"> 1. กรรมการหมู่บ้าน
5	นายปริญญา	ชาววัฒน์	เหรียญกติก	<ol style="list-style-type: none"> 1. สมาชิกสภาเทศบาล 2. กรรมการหมู่บ้าน 3. ประธานกรรมการฝ่ายปฎิคม 4. กรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน
6	นายสาธิต	คงเมือง	ผู้ช่วยเหรียญกติก	<ol style="list-style-type: none"> 1. กรรมการหมู่บ้าน 2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3. กรรมการฝ่ายปกครอง 4. กรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน
7	นายพิสันต์	दानไพบูลย์	ฝ่ายปฎิคม	ตรวจสอบไม่พบ
8	นายประหวิง	แก้วพรหม	ผู้ช่วยฝ่ายปฎิคม	<ol style="list-style-type: none"> 1. กรรมการหมู่บ้าน 2. กรรมการฝ่ายการศึกษา
9	ร.ต.พล	เรืองระยณ	ฝ่ายตรวจสอบ	ตรวจสอบไม่พบ
10	นายวิเชียร	โยวะศิลป์ทร	ฝ่ายตรวจสอบ	<ol style="list-style-type: none"> 1. กรรมการหมู่บ้าน 2. สมาชิกสภาเทศบาล 3. กรรมการฝ่ายปฎิคม 4. กรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน

11	นายประสิทธิ์	อภิวังคังาม	ฝ่ายประชาสัมพันธ์	1. ประธานกองทุนหมู่บ้าน 2. ประธานกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ 3. รองประธานกองทุนแม่ของแผ่นดิน
----	--------------	-------------	-------------------	--

ที่มา : ปรับปรุงจากแบบรายงานข้อมูลสภาพทั่วไปของบ้านสันทราย หมู่ 5 ตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน จัดทำโดย ที่ทำการปกครองอำเภอบ้านธิ ฝ่ายบริหารงานปกครอง ข้อมูล ณ วันที่ 13 มีนาคม 2550.

จากตารางที่ 4.14 พบว่าคณะทำงาน SML บ้านสันทราย ประกอบด้วย คณะทำงานจำนวน 11 คน ซึ่งตามสิทธิ์แล้ว บ้านสันทรายสามารถมีคณะทำงานได้ถึง 13 คน และจากการตรวจสอบคณะทำงาน SML เป็นรายบุคคลพบว่า 9 คนจาก 11 คน เคยมีตำแหน่งในคณะกรรมการต่างๆของหมู่บ้านและเป็นสมาชิกกลุ่มเดิมอย่างน้อย 1 ตำแหน่ง และอีก 2 ราย ตรวจสอบไม่พบ และแม้ว่าบางคนจะมีตำแหน่งเดิมอยู่ก่อนหน้าที่โครงการ SML จะเข้ามา แต่ก็ไม่ได้ลาออกแต่อย่างใด คนหนึ่งคนยังคงสวมหมวกหลายใบอยู่เช่นเดิม

ข้อมูลที่พบในตารางที่ 4.14 ประกอบกับการให้สัมภาษณ์ของ นายสมพร อภิวังคังาม ผู้ใหญ่บ้านสันทราย พบตรงกันในประเด็นที่ว่า บ้านสันทรายเลือกบุคคลที่มีตำแหน่งในคณะกรรมการต่างๆของหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ให้เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน SML ด้วยกัน ซึ่งเมื่อคณะทำงาน SML ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 11 คนดังกล่าว ผู้ใหญ่สมพรก็ได้นัดประชุมประชาคมลูกบ้าน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการ SML แนะนำคณะทำงาน และบอกถึงโครงการที่บ้านสันทรายจะทำภายใต้งบประมาณ 250,000 บาท

การที่คณะทำงาน SML บ้านสันทรายมีบุคคลที่ยังคงดำรงตำแหน่งทางการเมือง และเป็นข้าราชการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ส.ท. ผู้อำนวยการโรงเรียน ฯลฯ เข้ามาเป็นคณะทำงาน SML เกือบทั้งหมด ถือว่าทำผิดหลักเกณฑ์ที่โครงการ SML กำหนดไว้ แต่ทั้งนี้ที่บุคคลกลุ่มนี้สามารถเข้าเป็นคณะทำงาน SML ของบ้านสันทรายได้ มีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1. กลุ่มบุคคลกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเดิมที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในการเข้าไปบริหารจัดการทรัพยากรทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของหมู่บ้านทุกโครงการ ดังนั้นเมื่อหมู่บ้านสันทรายได้รับเลือกจากทางอำเภอให้เป็นหมู่บ้านดำเนินโครงการ SML นำร่อง จึงไม่แปลกที่กลุ่มนี้จะเข้ามาเป็นคณะทำงาน SML อย่างเบ็ดเสร็จ

2. การปล่อยปลະละเลยจากเจ้าหน้าที่อำเภอบ้านธิ ที่อาจจะทราบว่ามีผู้ที่เป็นข้าราชการและผู้ที่ยังดำรงตำแหน่งทางการเมือง เข้ามาเป็นคณะทำงาน SML แต่สามารถเป็นที่ปรึกษา และให้คำแนะนำได้ ซึ่งในทางปฏิบัติไม่ได้เป็นเช่นนั้น จากการสัมภาษณ์ปลัดอำเภอที่รับผิดชอบหมู่บ้านนี้พบว่า ในช่วงโครงการ SML นำร่อง เมื่อปี 2547 ยอมรับว่ามีระยะเวลาในการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับโครงการ SML ที่รัฐบาลเร่งมาก่อนข้างมีเวลาน้อย ดังนั้นการเลือกหมู่บ้านที่มีความพร้อมทั้งในเรื่องคนและผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมจึงเป็นเหตุผลที่ปลัดอำเภอชี้แจงว่า สามารถผ่อนปรนให้ได้ เพื่อการดำเนินโครงการจะได้ราบรื่นและเสร็จตามกำหนดเวลาที่รัฐบาลได้กำหนดไว้³² สอดคล้องกับการสัมภาษณ์นายสมพร อภิวงค์งาม ที่กล่าวว่า "...เมื่ออำเภอมีโครงการอะไรเร่งด่วน ต้องการให้หมู่บ้านทำ ส่วนใหญ่แล้วหลายโครงการก็จะให้โอกาสบ้านสันทรายได้ทำก่อน อาจจะเพราะว่าหมู่บ้านเราทำอะไรก็สำเร็จได้ทันตามกำหนดเวลาของเขา เขาจึงให้โอกาสบ้านสันทราย เช่น กองทุนแม่ของแผ่นดิน โครงการหมู่บ้านตัวอย่าง เป็นต้น..."³³

สำหรับคณะทำงาน SML ของบ้านสันทราย พบว่าเป็นกลุ่มเดียวกับกับกลุ่มเดิมหรือเป็นพวกพ้องเดียวกันทั้งสิ้น ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15

เปรียบเทียบสมาชิกในกลุ่มของบ้านสันทราย

ที่	รายชื่อกลุ่มเดิม	ที่	รายชื่อกลุ่มใหม่
1	นายสมพร อภิวงค์งาม	1	นายสมพร อภิวงค์งาม
2	นายสิงห์ทอง อภิวงค์งาม	2	นายสิงห์ทอง อภิวงค์งาม
3	นายหิรัญ ชัยนุ	3	นายหิรัญ ชัยนุ
4	นายอินสอน สมพงษ์	4	นายเฉลิมพล อินทชัยศรี
5	นายปริญญา ชาววัฒน์	5	นายปริญญา ชาววัฒน์
6	นายสาธิต คงเมือง	6	นายสาธิต คงเมือง
7	นายประสิทธิ์ สมบูรณ์	7	นายประหวิง แก้วพรหม
8	นายวิเชียร โยวะศิลป์	8	นายวิเชียร โยวะศิลป์
9	นายประสิทธิ์ อภิวงค์งาม	9	นายประสิทธิ์ อภิวงค์งาม
10	นายประสิทธิ์ สุภาชี	10	นายพิสันต์ ด่านไพบูลย์

³² สัมภาษณ์ นายรังสรรค์ สุตานนท์, ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง 6ว) อำเภอบ้านธิ, อ้างแล้ว.

³³ สัมภาษณ์ นายสมพร อภิวงค์งาม, อ้างแล้ว.

การเลือกกลุ่มเดิมขึ้นมาจำนวน 10 คน โดยดูจากบทบาททางสังคม และการชี้นำประชาชนในหมู่บ้านสันทรายที่ผ่านมา เพื่อทำการเปรียบเทียบกับกลุ่มใหม่ พบว่า 7 คน เป็นคนที่อยู่ในกลุ่มเดิม และกลุ่มใหม่ของหมู่บ้าน ส่วนอีก 6 คนที่เหลือทั้งในกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ ล้วนแล้วแต่มีชื่ออยู่ในคณะกรรมการต่างๆของหมู่บ้านแทบทุกคน และยังเป็นพวกพ้องที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มผู้นำหมู่บ้านในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าบางรายอาจจะตรวจไม่พบรายชื่อในการดำรงตำแหน่ง แต่จากการสังเกตและสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่าเป็นกลุ่มเดียวกันที่มีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างชัดเจน³⁴ การศึกษาในมิติโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และชนชั้นนำในหมู่บ้าน ยังพบว่า กลุ่มชนชั้นนำบ้านสันทราย มีจำนวนประมาณร้อยละ 10 จากจำนวนประชากรทั้งหมดของหมู่บ้านคือ 543 คน ซึ่งกลุ่มชนชั้นนำบ้านสันทรายที่สำรวจตรวจพบ มีพฤติกรรมที่หมุนเวียนสลับเปลี่ยนตำแหน่งกันอยู่ภายในกลุ่มผู้นำท้องถิ่นด้วยตนเอง ถ้าหากดูข้อมูลที่มีมองย้อนหลังไปประมาณ 10 ปี ก็พบว่า ตำแหน่งที่มีการผูกขาดมาอย่างยาวนานก็คือ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านสันทราย ที่มีนายสมพร อภิวงค์งาม ดำรงตำแหน่งมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2540 จำนวน 2 สมัยแล้ว ซึ่งก่อนหน้านี้ บ้านสันทรายก็จะมีแต่คนในตระกูล "อภิวงค์งาม" เป็นผู้ใหญ่นบ้านและกำนันเป็นส่วนใหญ่ และถ้าจะกล่าวเพิ่มเติมว่า กลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิมที่มีบุคคลในตระกูล "อภิวงค์งาม" เป็นชนชั้นนำในหมู่บ้าน และยังเป็นชนชั้นนำที่มีการปรับตัวและเรียนรู้ที่จะถ่ายทอดอำนาจจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ไม่ว่าใครจะขึ้นมาดำรงตำแหน่งเป็นชนชั้นนำในหมู่บ้านสันทราย ซึ่งอาจจะเป็นคนในตระกูล "อภิวงค์งาม" หรือคนนอกตระกูลที่เป็นพวกพ้องเดียวกัน ต่างก็รู้จักที่จะเรียนรู้อยู่กับระบบอุปถัมภ์จากนักการเมืองมาทุกยุคทุกสมัย

สำหรับนายสมพร อภิวงค์งาม เป็นบุคคลที่อยู่ในตระกูลใหญ่ที่สุดในบ้านสันทราย และรวมถึงอำเภอบ้านธิด้วย หลังจากจบการศึกษาจากกรุงเทพฯเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ก็กลับบ้านสันทรายประจวบกับ นายอินเกตุ สุภาชี ผู้ใหญ่นบ้านคนก่อนหน้านั้นเกษียณอายุ ชาวบ้านสันทรายจึงเสนอชื่อนายสมพร ลงสมัครเป็นผู้ใหญ่นบ้านตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันอยู่ในสมัยที่ 2 ทั้งนี้เพราะภาพพจน์ของนายสมพร ที่ได้รับการศึกษาจากกรุงเทพฯ ประกอบกับบุคลิกที่คล่องแคล่ว ว่องไว ทำงานรวดเร็ว และธำรงยศดี รวมทั้งอยู่ในตระกูลที่มีระบบเครือญาติจำนวนมาก ส่งผลให้นายสมพร อภิวงค์งาม ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่นบ้านถึง 2 สมัย จนถึงปัจจุบันนี้

³⁴ สัมภาษณ์โดยวิธีการสุ่มชาวบ้านจำนวน 3 ราย ในบ้านสันทราย และจำนวน 2 รายในหมู่บ้านใกล้เคียง พบว่าแท้ที่จริงแล้วกลุ่มบุคคลดังกล่าว เป็นกลุ่มผลประโยชน์เดียวกันที่เป็นกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในปัจจุบัน, 2 กันยายน 2549.

ดังนั้น การเกิดขึ้นมาของ "กลุ่มใหม่" ตามนัยคณะทำงาน SML ของหมู่บ้านสันทรายนั้นมีการเกิดจริง แต่หากจะมองในประเด็นที่ว่ากลุ่มใหม่มีโครงสร้างและการทำงานอย่างไร ที่ตอบสนองต่อความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงอำนาจในหมู่บ้าน และการเมืองที่สูงขึ้นไปจากระดับหมู่บ้าน ความชัดเจนที่ปรากฏขึ้นในบ้านสันทรายนั้น พบว่ากลุ่มเดิม และกลุ่มใหม่ของบ้านสันทรายคือ "กลุ่มเดียวกัน" เป็นกลุ่มเดียวกันที่มีการตอบสนองผลประโยชน์ และมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นหนากับการเมืองทุกระดับมายาวนาน โครงการต่างๆที่รัฐบาลและราชการกำหนดขึ้นมา จึงเป็นเพียงผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มเดิมในหมู่บ้านที่นำมาแบ่งปันส่วนได้อย่างเป็นระบบ รวมถึงการเอื้อประโยชน์แก่พรรคพวกเดียวกัน

4.2.4 กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML

สำหรับบ้านสันทรายแล้ว กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยตามแบบโครงการ SML ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะกลุ่มชนชั้นนำในหมู่บ้านไม่ยอมเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแต่อย่างใด นอกจากการเชิญให้มาร่วมกันรับรู้และยกมือเพื่อออกเสียงตามการชี้แนะของกลุ่มชนชั้นนำในหมู่บ้านเท่านั้น ผู้ใหญ่สมพร อภิวงค์งาม ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า "...การเชิญชาวบ้านมาประชุมแต่ละครั้งต้องเชิญมาประชุมเวลาประมาณ 10.00 น. ของวันอาทิตย์ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะว่างกัน เชิญมาพูดคุยและชี้แจงกันสักพักก็เชิญทานข้าว ในเรื่องนี้ชาวบ้านรู้ดี ถ้าไม่ทำอาหารไว้รอเลี้ยงก็คงจะไม่มากัน เชิญมา 1 ครั้งทำกับข้าว 2 อย่างๆละ 2 หม้อใหญ่ ทานกันเสร็จถ้าเหลือจะเอากลับบ้านก็ได้..."³⁵ จะเห็นได้ว่าวิธีการเช่นนี้ดูเหมือนว่าชาวบ้านมุ่งประโยชน์ในเรื่องอาหารการกิน มากกว่าจะสนใจเรื่องที่ทางผู้นำหมู่บ้านเชิญมาประชุม

การเกิดขึ้นมาของคณะทำงาน SML บ้านสันทรายคงจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ดีว่า กระบวนการประชาธิปไตยที่รัฐบาลมุ่งหวังนั้น ห่างไกลความเป็นจริงมาก เนื่องด้วยบ้านสันทรายมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะทำงาน SML โดยไม่มีการเลือกแต่อย่างใด ซึ่งขัดกับหลักการที่รัฐบาลกำหนดไว้ แต่ทางอำเภอและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ก็ไม่ได้มีการดำเนินการแต่อย่างใด แต่กลับเพิกเฉยมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งหลักเกณฑ์ในข้อนี้ผู้ใหญ่สมพรทราบดี แต่ยืนยันว่าอำเภอให้เป็นประธานได้ และไม่สามารถหาใครให้มาดำรงตำแหน่งนี้ได้ให้ทันตามเวลาที่อำเภอกำหนด ผู้ใหญ่สมพรจึงเสนอตัวเองรับอาสาเข้ามาทำหน้าที่ประธานคณะทำงาน SML โดยมีเหตุผล ดังนี้

³⁵ สัมภาษณ์ นายสมพร อภิวงค์งาม, ช่างแล้ว.

1. โครงการ SML เป็นโครงการพัฒนาหมู่บ้านรูปแบบใหม่ที่ยังไม่มีผู้ที่เข้าใจวัตถุประสงค์และแนวทางการทำงานของโครงการที่ชัดเจน ความรู้ความเข้าใจของตนเองที่ได้รับมาจากอำเภอ น่าจะทำให้การดำเนินโครงการในช่วงนำร่องประสบความสำเร็จ และพอที่จะเป็นแบบอย่างได้

2. ด้วยข้อจำกัดในเรื่องเวลา ทำให้ผู้ใหญ่สมพร ต้องรับอาสาเข้ามาเป็นประธานคณะทำงานด้วยตนเอง ประกอบการการมีฐานอำนาจเดิม และแรงผลักดันจากกลุ่มผู้นำท้องถิ่นอยู่แล้ว จึงทำให้การเข้ามาทำหน้าที่เป็นประธานจึงไม่ใช่เรื่องของความผิดแต่อย่างใด อำเภอบ้านธิก็เห็นด้วยเพราะจะทำให้ทำหน้าที่ได้เลย และโครงการก็จะส่งทันตามกำหนดเวลา

3. การที่ผู้ใหญ่สมพรจะเป็นประธานคณะทำงาน SML ในขณะที่ยังมีตำแหน่งอื่นและทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการฝ่ายต่างๆจึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด เพราะนอกจากจะเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีตำแหน่งเป็น ประธานกรรมการหมู่บ้าน ประธานกรรมการฝ่ายปกครอง ประธานกรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน (ในตารางที่ 4.14)

สำหรับการเรียก "ประชุมประชาคม" ที่รัฐบาลมุ่งหวังว่าจะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยให้กับประชาชนนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจริงที่บ้านสันทราย เพราะในวันประชุมประชาคมจริง ผู้ใหญ่บ้านมี 3 เรื่องที่แจ้งให้ชาวบ้านทราบ ดังนี้

เรื่องที่ 1 โครงการ SML คือ โครงการอะไร เองประมาณมาใช้อะไรได้บ้าง

เรื่องที่ 2 คณะทำงาน SML บ้านสันทรายประกอบด้วยใครบ้างและใครมีตำแหน่งเป็นอะไร

เรื่องที่ 3 บ้านสันทรายจะทำโครงการศาลาอเนกประสงค์ตามที่อำเภอแนะนำมา

จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 เรื่องที่ชาวบ้านถูกเชิญให้มาประชุมประชามานั้น ไม่มีขั้นตอนใดที่จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ แสดงความคิดเห็นอย่างแท้จริง หรือ ออกเสียงเลือกคณะทำงานและโครงการ เป็นแต่เพียงการเรียกมาเพื่อรับฟังเท่านั้น หากจะนำเอาระดับชั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานการศึกษาของคณิงนิจ ศรีบัวเยี่ยม และคณะ ทั้ง 6 ระดับชั้นมาวิเคราะห์ ก็จะพบว่า เกิดขึ้นเพียงระดับชั้นที่ 1 เท่านั้น คือระดับการให้ข้อมูล ซึ่งเป็นระดับต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการ (ในที่นี้ก็คือ กลุ่มเดิม หรือกลุ่มคณะทำงาน SMLนั่นเอง) กับประชาชน (ชาวบ้านสันทราย) เพื่อให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการแต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ วิธีที่กลุ่มเดิมของบ้านสันทรายใช้ก็คือ การแจ้งให้ชาวบ้านทั้ง 3 เรื่องดังที่ได้กล่าวไปในข้างต้น

ด้วยเหตุนี้ เงื่อนไขการประชุมประชาคมที่กำหนดว่า ที่ประชุมจะเปิดประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงาน และโครงการได้ ต้องมีจำนวนผู้มีสิทธิ์เลือกไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของจำนวนประชาชนที่มีสิทธิ์เลือกในหมู่บ้าน ข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะเป็นเรื่องที่เลื่อนลอยสำหรับผู้ใหญ่สมพรและกลุ่มคนที่ไม่ได้ใส่ใจกับหลักเกณฑ์ดังกล่าว การไปหาลูกบ้านให้ครบตาม

เกณฑ์ร้อยละ 75 ถึงที่บ้าน หลังจากการประชุมประชาคมแล้วเสร็จ จึงเป็นวิธีที่ผู้ใหญ่สมพรเลือกที่จะทำมากกว่าการเชิญชวนละชักจูงลูกบ้านให้มาประชุมได้เกินร้อยละ 75 ตามที่รัฐบาลกำหนดมา

สำหรับบทบาทของผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มเดิมของบ้านสันทราย เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ในการส่งเสริมและสร้างโอกาสให้กับชาวบ้าน ให้ได้เข้ามา ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ใช้สิทธิ์เลือกคณะทำงาน ตรวจสอบ และประเมินผลโครงการ แต่สำหรับการประชุมประชาคมบ้านสันทรายแล้ว ส่วนมากจะเป็นชักจูงโดยกลุ่มเดิม ให้ทำตามมากกว่าจะเป็นการตัดสินใจจากชาวบ้านเอง

การศึกษาโครงสร้างอำนาจหมู่บ้านทั้งก่อนและหลังการดำเนินโครงการ SML พบว่า อำนาจในการจัดสรรทรัพยากร (งบประมาณ SML) ยังคงผูกขาดแต่เฉพาะกลุ่มเดิมนั้น คือ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้านที่มีแกนนำโดยผู้ใหญ่สมพร และพวกพ้องของตนเท่านั้น ในการตัดสินใจโครงการและเรื่องต่างๆที่เกิดขึ้นในบ้านสันทรายทุกเรื่อง การไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มใหม่ได้เข้าร่วมจัดสรรทรัพยากร ย่อมบ่งชี้ให้เห็นว่า กระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดขึ้นจริงที่บ้านสันทราย

4.2.5 ผลการดำเนินงานโครงการ SML

บ้านสันทรายได้มีการดำเนินโครงการ SML ในระยะเวลา 2 ปี คือในปี พ.ศ.2547 ที่ถือว่าเป็นช่วงโครงการ SML นำร่อง บ้านสันทรายเลือกทำโครงการ คือ โครงการสร้างอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน งบประมาณ 250,000 บาท และในปี พ.ศ.2548 หมู่บ้านมีการดำเนินการ จำนวน 5 โครงการ ได้แก่

1. โครงการสร้างที่เก็บของกลุ่มสตรีแม่บ้านในวัดสันทราย งบประมาณ 150,000 บาท
2. โครงการปรับปรุงศูนย์พลังแผ่นดิน งบประมาณ 20,000 บาท
3. โครงการปรับปรุงสหกรณ์ร้านค้า งบประมาณ 30,000 บาท
4. โครงการซื้อคอมพิวเตอร์สำนักงานจำนวน 1 เครื่อง งบประมาณ 30,000 บาท
5. โครงการสร้างศาลาที่พักริมทางในหมู่บ้าน งบประมาณ 20,000 บาท

การดำเนินโครงการ SML บ้านสันทรายในปี พ.ศ. 2547 ใช้วิธีการเปิดซองประมูลให้ผู้รับเหมาก่อสร้างที่เสนอราคาต่ำที่สุดเป็นผู้ดำเนินโครงการโดยคณะทำงานเป็นผู้ตรวจรับงาน เมื่อเสร็จสิ้นโครงการ ส่งผลให้ความคุ้มค่าในการดำเนินโครงการ SML เกิดขึ้นน้อย และเป็นประโยชน์เฉพาะกลุ่มผู้นำท้องถิ่นซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้ใช้ประโยชน์จากโครงการนี้เพียงกลุ่มเดียว

ข้อสังเกตต่อกรณีการดำเนินโครงการ SML ในปี 2548 โดยที่บ้านสันทรายมีการแยกย่อยโครงการออกเป็น 5 โครงการดังกล่าว พบว่าโครงการทั้งหมดเป็นโครงการที่ได้รับการ

เสนอโดยสมาชิกในกลุ่มเดิมทั้งสิ้น ซึ่งการเสนอในที่นี้เป็นเพียงแค่การประชุมหารือระหว่างสมาชิกในกลุ่มเดิมนั้น ไม่ได้เป็นการเสนอในที่ประชุมประชาคมตามหลักการโครงการ SML แต่อย่างใด จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าในแต่ละโครงการมีสมาชิกในกลุ่มเดิมเป็นหัวหน้าโครงการ³⁶ เมื่อการดำเนินโครงการ SML ปี 2548 ภายใต้งบประมาณ 250,000 บาท เป็นที่ลงตัวแล้วว่าใครรับผิดชอบโครงการใด ผู้ใหญ่บ้านในฐานะประธานคณะกรรมการ SML จึงได้เรียกประชุมประชาคมเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบอย่างที่เคยทำเมื่อปี 2547

การดำเนินโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 – 2548 ของบ้านสันทราย มีโครงการเกิดขึ้นแล้วจริงจำนวน 6 โครงการ ซึ่งโครงการส่วนใหญ่ของบ้านสันทรายจะเน้นโครงการก่อสร้างและจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์เป็นส่วนใหญ่ ดังที่ นายhiru ชัยนุ กล่าวที่ "...บ้านสันทรายเน้นที่โครงการก่อสร้างเป็นสิ่งสำคัญ อย่างเมื่อตอนแรกเริ่มที่หมู่บ้านเราได้เป็นหมู่บ้านนำร่อง SML เราก็มองว่าบ้านสันทรายยังขาดศาลาอเนกประสงค์เพื่อที่จะได้ให้คณะกรรมการต่างๆในหมู่บ้าน และข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ได้มีสถานที่ในการประชุมหารือกัน เพราะที่ผ่านมาเราไม่มี การมาใช้สถานที่เราในช่วงแรกเมื่อก่อสร้างเสร็จก็ยังไม่มียุทธศาสตร์อำนวยความสะดวกแต่อย่างใด ในปัจจุบันนี้หลังจากใต้งบประมาณรอบสอง ปี 2548 เราก็ได้แบ่งไปซื้อคอมพิวเตอร์มาไว้ในศาลาอเนกประสงค์ดังกล่าว การที่เราเน้นที่จะก่อสร้างเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเรามองว่างบประมาณ SML นี้ไม่รู้ว่าจะได้ไปนานแค่ไหน เราก็คิดว่าควรจะนำเอางบประมาณมาทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันให้เห็นเป็นรูปธรรม เพราะถ้ารัฐบาลไม่จัดงบมาแล้ว อย่างน้อยหมู่บ้านเราก็ยังมีสิ่งปลูกสร้างไว้ให้เห็น..."³⁷

ตั้งแต่แรกเริ่มช่วงโครงการ SML นำร่อง บ้านสันทรายเลือกทำโครงการก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ด้วยงบประมาณเต็มจำนวนที่ได้รับการจัดสรรมาคือ 250,000 บาท การก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์นี้ ก่อสร้างบนพื้นที่สาธารณะประโยชน์ คือ ที่ดินริมคลองเกษตรของหมู่บ้านที่มีการทับถมของตะกอนแม่น้ำในคลองแล้วกลายเป็นพื้นที่งอกออกมา กลุ่มผู้นำท้องถิ่นจึงใช้สถานที่นี้เป็นที่ก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ดังกล่าว เหตุผลหลักก็คือ เป็นความต้องการของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่ขาดสถานที่ทำงานในการปรึกษาหารือกัน ที่มักจะกิจกรรมร่วมกันอยู่บ่อยครั้ง

³⁶ ได้แก่ โครงการสร้างที่เก็บของกลุ่มสตรีแม่บ้านในวัดสันทราย งบประมาณ 150,000 บาท มีนาย ส. (นามสมมติ) เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการปรับปรุงศูนย์พลังแผ่นดิน งบประมาณ 20,000 บาท มีนาย ป. (นามสมมติ) เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการปรับปรุงร้านค้าสหกรณ์ งบประมาณ 30,000 บาท มีนาย ห. (นามสมมติ) เป็นหัวหน้าโครงการ, โครงการซื้อคอมพิวเตอร์สำนักงาน จำนวน 1 เครื่อง งบประมาณ 30,000 บาท มีนาย ว. (นามสมมติ) เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการสร้างศาลาที่พักริมทางในหมู่บ้าน งบประมาณ 20,000 บาท มีนาย จ. (นามสมมติ) เป็นหัวหน้าโครงการ

³⁷ สัมภาษณ์ นายhiru ชัยนุ, เลขานุการคณะกรรมการ SML บ้านสันทราย ตำบลบ้านธิ, 2 กันยายน 2549.

เดิมทีนั้นจะใช้สถานที่ประชุมหรือตามบ้านต่างๆ เช่น บ้านผู้ใหญ่บ้านข้าง บ้านของ ส.ท.บ้าง ตามที่เห็นสมควรและเหมาะสม ซึ่งโครงการก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์นั้นพบว่า ศาลาอเนกประสงค์ที่สร้างขึ้นไม่สามารถบรรจุประชาชนบ้านสันทรายได้เกินกว่า 50 คน จากจำนวนประชากร 543 คน เพราะในความเป็นจริงที่ผ่านมากการประชุมทุกครั้งของบ้านสันทราย เมื่อมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยจะใช้บริเวณศาลาการเปรียญของวัดสันทราย เพราะเป็นศาลาแบบเปิด สามารถบรรจุประชาชนได้ไม่น้อยกว่า 500 คนขึ้นไป ซึ่งทุกครั้งที่มีการใช้สิทธิ์ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เช่น ส.ส. ส.ท. ส.จ. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ ทางอำเภอหรือหน่วยงานที่จัดการเลือกตั้งก็จะใช้ศาลาการเปรียญของวัดสันทรายทุกครั้งไป อีกทั้งที่วัดสันทรายยังมีลานวัดที่กว้างขวางสามารถใช้เป็นที่จอดรถได้หลายร้อยคัน ซึ่งการที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นของบ้านสันทรายต้องการผลักดันโครงการก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ให้ได้นั้น จะเป็นเหตุผลอื่นใดไม่ได้นอกจากเพื่อให้พวกพ้องของตนได้มีสถานที่ทำงาน เพราะศาลาที่สร้างนั้นด้วยงบประมาณ 250,000 บาท มีการติดเครื่องปรับอากาศ และมีโต๊ะทำงานของคณะกรรมการหมู่บ้านที่สำคัญๆ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ส.ท. และคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านบางท่าน ซึ่งภายในศาลาอเนกประสงค์ยังมีห้องประชุมที่สามารถจุผู้เข้าร่วมได้ไม่น้อยกว่า 20 คน การก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ดังกล่าว ประชาชนส่วนใหญ่ของบ้านสันทรายไม่มีโอกาสได้เข้าไปใช้ และเมื่อมีการประชุมประชาคมลูกบ้านสันทรายเมื่อใด กลุ่มผู้นำท้องถิ่นยังคงไปใช้ศาลาการเปรียญอยู่เช่นเดิม

สำหรับการดำเนินโครงการ SML ปีงบประมาณ 2548 ของบ้านสันทราย ที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณมาเท่าเดิมคือจำนวน 250,000 บาท กลุ่มผู้นำท้องถิ่นกลุ่มเดิมเลือกที่จะทำโครงการในลักษณะก่อสร้างและจัดซื้อเป็นสำคัญ มีทั้งหมด 5 โครงการ โดยที่โครงการก่อสร้างมีจำนวน 4 โครงการ และโครงการจัดซื้อมีจำนวน 1 โครงการ ได้แก่

โครงการสร้างที่เก็บของกลุ่มสตรีแม่บ้านในวัดสันทราย

โครงการนี้ใช้งบประมาณ 50,000 บาท เพื่อที่ให้กลุ่มสตรีแม่บ้านมีที่เก็บของถาวร เพราะที่ผ่านมากกลุ่มสตรีแม่บ้านได้ใช้สถานที่เก็บของแบบแยกส่วน ยกตัวอย่างเช่น หม้อ กระทะ เก็บไว้ที่บ้าน นาง ก. จาน ชาม ช้อน ส้อม เก็บไว้ที่บ้าน นาง ข. มีด เขียง ฝาปูโต๊ะ เก็บไว้ที่บ้าน นาง ค. เป็นต้น จากตัวอย่างดังกล่าว พบว่าบ้านสันทรายประสบปัญหาการขาดแคลนสถานที่สำหรับเก็บวัสดุอุปกรณ์ของกลุ่มสตรีแม่บ้าน ทำให้งบประมาณปี 2548 บางส่วนนำมาก่อสร้างเป็นที่เก็บของกลุ่มสตรีแม่บ้านในวัดสันทราย และการมาสร้างที่เก็บของในวัดสันทราย ก็เพราะว่าหมู่บ้านไม่มีที่สาธารณะประโยชน์ที่จะใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างได้ จึงขอความอนุเคราะห์ที่ดินในวัดบางส่วนมาใช้ก่อสร้างโครงการดังกล่าว

โครงการปรับปรุงศูนย์พลังแผ่นดิน

โครงการปรับปรุงศูนย์พลังแผ่นดิน เป็นโครงการที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะทำงาน SML ร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อให้เยาวชนหลีกเลี่ยงจากยาเสพติด โดยแบ่งงบประมาณจำนวน 20,000 บาท มาใช้ปรับปรุงลานกีฬาของโรงเรียนบ้านสันทราย หากจะวิเคราะห์แล้ว ลานกีฬาที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะทำงาน SML เลือกที่จะทำ น่าจะเป็นความรับผิดชอบของโรงเรียนบ้านสันทรายที่จะต้องหางบประมาณมาดำเนินการปรับปรุงลานกีฬามากกว่าที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะทำงาน SML จะนำงบประมาณดังกล่าวไปทำโครงการเอง ซึ่งในหลักเกณฑ์ของโครงการ SML ก็ได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า ห้ามมิให้นำไปก่อสร้างต่อเติมสิ่งอื่นๆสิ่งใด ในสถานที่ราชการในพื้นที่หมู่บ้านและชุมชนของตนเอง เช่น สถานศึกษา สถานอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล เป็นต้น เพราะไม่ต้องการให้เกิดความซ้ำซ้อนกับงบประมาณที่หน่วยงานราชการนั้นๆได้กำหนดไว้แล้ว

ประโยชน์ที่สามารถใช้งานได้จริงและยั่งยืนยาวนาน คงจะเป็นอีกคำถามหนึ่งของการสร้างลานกีฬา จากการลงไปเก็บข้อมูลในพื้นที่เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2549 พบว่าลานกีฬาไม่สามารถใช้งานได้ เพราะการหลุดตัวของปูนและรอยแตกแยกบนลานกีฬาขนาดใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้น เยาวชนก็ไม่เข้ามาใช้งานลานกีฬาดังกล่าว ทำให้รกรุงรังและเริ่มจะมีหญ้าและวัชพืชขึ้นมากคลุมในพื้นที่ เมื่อสอบถามไปยังหนึ่งในคณะทำงาน SML ของบ้านสันทรายผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็ได้คำตอบว่า "...ลานกีฬาได้งบประมาณ 2 หมื่นบาท แต่จะไปซื้อปูนมาเทให้เต็มพื้นที่ 200 ตารางเมตร (กว้าง 10 เมตรและยาว 20 เมตร) ก็แทบจะไม่เพียงพออยู่แล้ว นี่ชาวบ้านยังช่วยกันไปหาไม้ไผ่มาสานเป็นโครงไว้ด้านล่าง ก็ทำให้ประหยัดงบประมาณบางส่วน ดังนั้นความหนาของลานกีฬาจึงเป็นไปตามงบประมาณ เราจะทำให้หนามากก็ไม่ได้เพราะงบไม่พอ ดังนั้นเมื่อทำได้เช่นนี้ อายุการใช้งานจึงสั้น และพอเกิดปัญหา มันแตก หลุดตัวและร้าวเพิ่มมากขึ้น เด็กๆก็ไม่มาใช้ ซึ่งแรกเริ่มเดิมทีก็จะมาใช้เล่นบาส เล่นบอล และก็ยังเคยจัดแข่งบอล 1 ครั้ง ซึ่งทาง ส.ส.สถาพร ก็มาสนับสนุนและให้การช่วยเหลือในการแข่งขันกีฬาในครั้งนั้น..."³⁸ จะเห็นได้ว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายรัฐบาลในช่วงที่มีการประกาศสงครามยาเสพติด และเพื่อให้การดำเนินโครงการ SML ไม่ให้ขัดกับหลักเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะทำงาน SML จึงใช้งบประมาณดังกล่าวมาทำโครงการนี้ โดยขาดการคำนึงถึงผลแห่งความคุ้มค่าและประโยชน์ในระยะยาวอย่างแท้จริง

³⁸ สัมภาษณ์ นาย ป. (นามสมมติ), หนึ่งในคณะทำงาน SML บ้านสันทราย, 3 กันยายน 2549.

โครงการปรับปรุงสหกรณ์ร้านค้า

โครงการปรับปรุงสหกรณ์ร้านค้า ใช้งบประมาณดำเนินการจำนวน 30,000 บาท เนื่องจากสหกรณ์ร้านค้าเดิมที่ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านของนายหิรัญ ชัยนุ เลขานุการคณะกรรมการ SML บ้านสันทรายนั้น ซ้ำรูดทรุดโทรมไปมาก ประกอบกับที่ผ่านมากการดำเนินการของสหกรณ์ประสบกับสภาวะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยการผลักดันที่จะทำโครงการนี้จากกลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการ SML จึงได้ปรับปรุงสหกรณ์ร้านค้าที่อยู่ในบริเวณใต้ถุนยุงจางข้าวของบ้านนายหิรัญ ชัยนุ ให้สามารถเปิดดำเนินการได้อีกครั้ง ปัจจุบันนี้โครงการดังกล่าวได้ยุติไปแล้วตั้งแต่ 5 เดือนแรกที่ได้มีการเปิดกิจการ เนื่องจากชาวบ้านไม่นิยมบริโภคสิ่งของภายในสหกรณ์ เพราะมีให้เลือกซื้อเลือกใช้น้อยกว่าร้านขายของชำในตลาด ประกอบกับสิ่งของที่นำมาจำหน่ายทางสหกรณ์จำเป็นต้องขายเงินสด ไม่สามารถให้เชื่อได้เหมือนร้านขายของชำ ทำให้ชาวบ้านมาซื้อของน้อยราย ที่สำคัญบริเวณร้านค้าสหกรณ์อยู่ในบริเวณบ้านของนายหิรัญ ชัยนุ ซึ่งไม่ใช่ที่สาธารณะแบบเปิดที่ชาวบ้านจะเดินทางได้สะดวก ด้วยปัจจัยดังกล่าวทำให้สหกรณ์ร้านค้าที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการ SML ผลักดันนั้น ไม่ประสบความสำเร็จ ส่งผลให้สหกรณ์ร้านค้าไม่สามารถดำเนินการได้ระยะยาว เพราะขาดฐานคิดในระบบตลาดที่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงเป็นสำคัญ ก่อให้เกิดความสูญเสียเปล่าจากการนำงบประมาณโครงการ SML อย่างชัดเจน

โครงการซื้อคอมพิวเตอร์จำนวน 1 เครื่อง

การที่กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการ SML ได้นำงบประมาณจำนวน 30,000 บาทไปซื้อคอมพิวเตอร์นั้น ก็เพื่อจะได้นำมาใช้ในงานธุรการของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการบริหารของบ้านสันทราย โดยที่คอมพิวเตอร์ได้นำไปใช้งานในศาลาอเนกประสงค์ของบ้านสันทราย ที่ก่อสร้างด้วยงบประมาณโครงการ SML นำร่อง เมื่อปี 2547 ซึ่งตรวจสอบพบว่าการจัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ดังกล่าว ไม่ได้มีการจัดซื้อจัดจ้างตามระเบียบที่โครงการ SML กำหนดไว้ แต่เป็นการซื้อที่ร้านค้า แล้วนำไปเสร็จมายืนยันภายในกลุ่มของคณะกรรมการ การกระทำดังกล่าวนอกจากจะผิดกับหลักเกณฑ์ที่โครงการ SML ระบุไว้แล้ว ประชาชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของบ้านสันทรายก็ไม่มีโอกาสได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากเครื่องคอมพิวเตอร์คณะกรรมการซื้อไว้ด้วย เพียงแต่คอยอำนวยความสะดวกให้กลุ่มผู้นำท้องถิ่น และคณะกรรมการ SML มีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ใช้งานเท่านั้น

โครงการสร้างศาลาที่พักริมทางในหมู่บ้าน

โครงการสร้างศาลาที่พักริมทางในหมู่บ้าน ด้วยงบประมาณ 20,000 บาท นับได้ว่าเป็นโครงการที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะบริเวณที่สร้างศาลาที่พักริมทางเป็นบริเวณที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นบริเวณทางโค้ง รถที่วิ่งผ่านไปมาใช้ความเร็วค่อนข้างสูง แต่

เดิมนั้น บ้านสันทรายมีศาลาที่พักกรรมทางในจุดที่เหมาะสมอยู่แล้ว สร้างโดยกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) เมื่อปี 2533 จากการสำรวจพบว่าสภาพการใช้งานยังใช้ได้จนถึงปัจจุบันนี้ และก็มีผู้คนสัญจรไปมาแวะพักบ้างเป็นครั้งคราว ซึ่งการสร้างศาลาที่พักกรรมทางแห่งใหม่นี้ จึงเป็นการซ้ำซ้อนกับสิ่งที่ยังใช้งานได้จริง และไม่ตรงกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของบ้านสันทราย

การดำเนินโครงการ SML บ้านสันทราย ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2547 – 2548 เป็นการดำเนินโครงการที่มุ่งเน้นแต่เฉพาะการก่อสร้างและจัดซื้อเท่านั้น ผลของการดำเนินโครงการทั้ง 6 โครงการ ส่วนมากแล้วจะประสบกับความไม่ต่อเนื่องและความไม่ยั่งยืนของสิ่งก่อสร้างในระยะยาว ถึงแม้ว่าสิ่งก่อสร้างใดมีอายุการใช้งานได้จริงที่อยู่จนถึงปัจจุบันนี้ แต่ก็เป็น การเข้าไปใช้งานของคนบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่ประชาชนส่วนใหญ่ของบ้านสันทราย

ประกอบกับการที่ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะทำงาน SML บ้านสันทรายขาดการคำนึงถึงความเป็นไปได้และประโยชน์ใช้งานในระยะยาวกับโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว และไม่ได้ใช้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านมาเป็นหลักคิดพื้นฐานในการเลือกทำโครงการใดหรือไม่ทำโครงการใด มีผลให้หลายโครงการต้องล้มเลิกไปด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น ความไม่คงทนของสิ่งก่อสร้างเพราะวัสดุที่มีคุณภาพไม่ได้มาตรฐาน ขาดหลักคิดแบบการตลาด สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้โครงการ SML บ้านสันทรายทั้ง 2 ปี ไม่ประสบผลสำเร็จและไม่สามารถแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านได้อย่างแท้จริง

4.3 ข้อค้นพบจากการศึกษา กรณีเปรียบเทียบบ้านอุดมพัฒนา กับบ้านสันทราย

4.3.1 ด้านกระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML

การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML ของทั้ง 2 หมู่บ้าน จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจปัจจัยแวดล้อมต่างๆอย่างรอบด้าน ที่ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากโครงการ SML เกิดขึ้นแต่เฉพาะบ้านอุดมพัฒนา ส่วนบ้านสันทรายไม่พบกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยจากชาวบ้านแต่อย่างใด การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชนก่อนและหลังการดำเนินโครงการ SML ของทั้ง 2 หมู่บ้าน พบว่ามีปัจจัยหลายประการที่บ่งชี้ได้ว่ากระบวนการประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นเฉพาะบางหมู่บ้านเท่านั้น ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านโครงสร้างความสัมพันธ์อำนาจเดิมก่อนที่จะมีโครงการ SML

บ้านอุดมพัฒนาแม้ว่าจะจะเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่ แต่ก็มีทุนทางสังคมเดิมอยู่ และไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ระบบความคิด วิถีชีวิต ยังคงเหมือนเดิมตั้งแต่อยู่ที่บ้านแม่ป๋อกเหนือ หมู่ที่ 5 เพราะบ้านแม่ป๋อกเหนือก็มีการจัดระบบหมวดเหมือนกัน ทำให้การจัด

โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระบบหมวดที่เป็นวิธีการยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน โดยอิงจากฐานคติเดิมของหมู่บ้าน คือฐานคติการจัดการระบบเหมืองฝายในอดีต ซึ่งบ้านอุดมพัฒนาได้มีการประยุกต์ให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย ถึงแม้ว่าการจัดระบบหมวดบ้านจะเป็นคำแนะนำให้จัดองค์กรภายในหมู่บ้านโดยอำเภอแล้วก็ตาม แต่ระบบหมวดบ้านยังแฝงไปด้วยระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติไว้ด้วย ฉะนั้นยังเป็นข้อบ่งชี้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านที่มีอยู่สูง และมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนและเป็นระบบกันเป็นอย่างดี

ความเข้มแข็งของระบบหมวดในการยึดโยงคนเข้ากับหมู่บ้านและสิ่งแวดล้อม ในบริบททางสังคม มีงานการศึกษาของพรพิไล เลิศวิชา และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ที่ได้อธิบายระบบหมวดไว้อย่างชัดเจนว่า "...ระบบหมวด มองเห็นประชาชนว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมวดหมู่ ที่สังกัดสายเครือญาติ สายถนน สายน้ำ เชิงเขา คือ คนควรถูกจัดหมวดหมู่ สัมพันธ์กับบริบทของ ภูมิศาสตร์และสังคมของเขา แต่ระบบองค์กรบริหารโดยรัฐมองเห็นประชาชนว่าเป็นปัจเจกบุคคล ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่กับสิ่งอื่น..."³⁹ ปัจจัยการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระบบหมวด เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของคนระหว่างคนมีความยึดโยงกันมากกว่าชาวบ้านสันทราย สิ่งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกของการมีส่วนร่วม ที่จะร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและเหมาะสมกับวิถีชีวิตจริง ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ ฉอาน วุฑฒิกกรมรักษา⁴⁰ พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่ม ตัวอย่างคือ ความต้องการความสะดวกสบายในการคมนาคมขนส่งมากที่สุด รองลงมาคือความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน งานของฉอาน ยังมีนัยสำคัญที่กล่าวถึง "จิตสำนึก" ร่วมกันของชาวบ้านที่ ต้องการให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนา

แม้ว่าบ้านอุดมพัฒนาจะมีกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิมที่เป็นกลุ่มจัดตั้งก็ตาม แต่ด้วยระบบหมวดบ้านที่มีการควบคุมดูแลคนมาอย่างยาวนานตั้งแต่ในอดีต ทำให้บทบาทของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น หรือกลุ่มเดิม ไม่เด่นชัดมากนัก ทั้งยังมีลักษณะผลมกลมกลืนไปกับระบบหมวดบ้าน ซึ่งหากสังเกตในเชิงเปรียบเทียบก็จะพบว่า ระบบหมวดบ้าน หมายถึงระบบที่ควบคุมคนแบบมีส่วนร่วม จะมีบทบาทและสำคัญมากกว่ากลุ่มผู้นำท้องถิ่น หรือกลุ่มเดิม และรวมถึงกลุ่มจัดตั้งในรูปแบบของคณะกรรมการฝ่ายๆต่างตามคำแนะนำการจัดองค์กรโดยรัฐสมัยใหม่

³⁹ พรพิไล เลิศวิชา และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, อ้างแล้ว.

⁴⁰ ฉอาน วุฑฒิกกรมรักษา, "ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่น ของตำบลคุ้มพยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี" วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ในขณะที่เดียวกันที่บ้านสันทรายมีระบบเครือญาติของ 2 ตระกูลใหญ่คือ "อภิวังค์งาม" และ "สุภาชี" ตามลำดับ โดยที่สองตระกูลนี้เป็นแหล่งที่มาของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น ที่มีอำนาจอยู่แต่เดิม การผูกขาดอำนาจการบริหารจัดการของกลุ่มเดิมมาอย่างยาวนาน เป็นเหตุผลสำคัญที่บ่งบอกได้ว่าชาวบ้านไม่มีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร ดังนั้นโอกาสและบทบาทในการจัดสรรทรัพยากรที่บ้านสันทรายจึงมีเฉพาะกลุ่มเดิมเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมากิจกรรมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านสันทรายไม่เกิดขึ้น เพราะการผูกขาดอำนาจของกลุ่มเดิมเพียงกลุ่มเดียว ในขณะที่บ้านอุดมพัฒนา ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน หลักใหญ่ใจความสำคัญก็คือ ระบบหมวดบ้านทำให้ชาวบ้านต้องมาปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ แม้ว่าการมาปฏิสัมพันธ์กันนี้ ชาวบ้านอุดมพัฒนาอาจจะไม่รู้ว่าเป็นรูปแบบของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมก็ตาม แต่วิธีการและแบบแผนที่เคยทำร่วมกันอยู่บ่อยครั้งและต่อเนื่อง เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้บ้านอุดมพัฒนาเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง

2. ปัจจัยด้านโครงสร้างอำนาจหลังจากมีโครงการ SML

บ้านอุดมพัฒนามีระดับชั้นครบ 6 ระดับ คือ (1) ระดับการให้ข้อมูล (2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน (3) ระดับการปรึกษาหารือ (4) ระดับการวางแผนร่วมกัน (5) ระดับการร่วมปฏิบัติ และ (6) ระดับการควบคุมโดยประชาชนมีกลุ่มใหม่เข้ามาทำงาน ในขณะที่บ้านสันทรายมีเฉพาะชั้นตอนที่ 1 ชั้นตอนเดียว

การผูกขาดอำนาจของกลุ่มเดิมของบ้านสันทราย ยังคงมีให้เห็นในโครงการ SML ที่มีแต่เฉพาะกลุ่มเดิมที่เข้ามาเป็นคณะทำงาน SML หลังจากมีโครงการเกิดขึ้น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Clark D. Neher⁴¹ ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดสรรทรัพยากรของราชการระดับอำเภอกับสภาตำบล 2 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ โดยได้ใช้วิธีการศึกษาแบบสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ รวมทั้งการเข้าฟังการประชุม จากการศึกษาพบว่ามีบุคคล 2 กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรของหมู่บ้าน ได้แก่ ชนชั้นนำของหมู่บ้าน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ) และกลุ่มที่สนใจในกิจกรรมของหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ฯลฯ) โดยที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะเป็นผู้ถูกชักจูงและถูกปกครอง

⁴¹ Clark D. Neher, *The Politics of Change in Rural Thailand* (New York : The Asian society Southeast Asia Development Advisory Group, SEADAG Paper No.65, 1970.), pp. 23-27.

3. ปัจจัยด้านวิถีชีวิตและอาชีพ

บ้านอุดมพัฒนาชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเป็นแรงงานรับจ้างภาคการเกษตรในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียง ส่งผลให้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมต่างๆ จัดตั้งขึ้นโดยง่ายและสะดวกกว่าบ้านสันทราย เนื่องจากชาวบ้านสันทรายส่วนใหญ่แล้วเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรม และค้าขายต่างถิ่น ส่งผลให้การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมจึงเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยากกว่าบ้านอุดมพัฒนา

ที่สำคัญการที่บ้านสันทรายมีแรงงานภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ค้ำึงถึงการเข้ามาหากินแบบพึ่งพุนจากภายนอกหมู่บ้านเป็นสำคัญ การที่จะคิดตระหนักในกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหมู่บ้านยังเป็นภาพที่มองไม่เห็นของชาวบ้านสันทราย เพราะชาวบ้านสันทรายส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมพัฒนาหมู่บ้านที่จะก่อให้เกิดผลดีอย่างไรต่อปากท้องและคุณภาพชีวิตของตนเองที่เพิ่มขึ้นได้ ถ้าหากเปรียบเทียบกับการทำงานล่วงเวลาเพื่อให้ได้เงินเพิ่มขึ้น ชาวบ้านจะเลือกทำงานล่วงเวลามากกว่าการเอาเวลาที่เหลือเข้ามามีส่วนร่วมในหมู่บ้าน ด้วยเหตุนี้จึงเกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจของชาวบ้านสันทราย ทำให้กลุ่มผู้นำท้องถิ่น หรือกลุ่มเดิม เข้ามาผูกขาดอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรได้ง่าย และต่อเนื่องมายาวนาน

4. ปัจจัยด้านการควบคุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองระดับชาติ

การประกวดคัดเลือกหมู่บ้านของอำเภอสี เป็นเครื่องบ่งชี้ได้ว่า ความตั้งใจจริงของอำเภอสีที่ต้องการเห็นหมู่บ้านที่มีความพร้อมและมีศักยภาพที่แท้จริง ได้เข้ามาทดลองโครงการนำร่อง SML เมื่อปี พ.ศ.2547 ด้วยเหตุนี้อำเภอสีจึงควบคุมดูแลบ้านอุดมพัฒนาอย่างใกล้ชิดและปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของโครงการ SML ทุกประการ ในขณะที่อำเภอบ้านธิได้รับการร้องขอจาก ส.ส. ให้บ้านสันทรายเป็นหมู่บ้านนำร่องของอำเภอบ้านธิ และทางอำเภอก็ยินดีที่จะเลือกบ้านสันทรายเป็นหมู่บ้านนำร่อง เพื่อให้โครงการทันสมัยกับทางจังหวัด ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการปฏิบัติงานของอำเภอบ้านธิกับอำเภอสีแตกต่างกัน เนื่องจากอำเภอสีเริ่มดำเนินโครงการ SML ตั้งแต่ได้รับคำสั่งจากทางจังหวัดลำพูน แต่อำเภอบ้านธิยังคงปฏิบัติงานล่าช้า และมีการเร่งโครงการในช่วงที่จะหมดระยะเวลาส่งโครงการ

ประกอบกับอำเภอบ้านธิเป็นภูมิลำเนาของ ส.ส. 2 คน คือ นายสถาพร มณีรัตน์ (อดีต ส.ส.ลำพูน เขต 3) บ้านสันทราย และนางสาวอาภาภรณ์ พุทธิปวน (อดีต ส.ส.ลำพูน เขต 1) ทั้งสองสังกัดพรรคไทยรักไทย ข้อเสนอฐานพบว่า เนื่องจากบ้านสันทรายมีบุคคลท้องถิ่นเป็นนักการเมืองระดับชาติ การยึดโยงอยู่กับระบบการเมืองที่ต้องพึ่งพาระหว่างนักการเมืองและกลุ่มผู้นำท้องถิ่นจึงมีสูงกว่าบ้านอุดมพัฒนาที่ไม่มีคนในท้องถิ่นเป็นนักการเมืองระดับชาติ

5. ปัจจัยในกระบวนการประชุมประชาคม

วาทกรรมของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่กล่าวว่า “โครงการ SML ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมทำ ถือเป็นอีกขั้นหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย” แต่จากการศึกษาทั้ง 2 หมู่บ้านพบข้อสังเกต 2 ประการในกระบวนการประชุมประชาคม ดังนี้

ประการแรก : เกณฑ์ร้อยละ 75

การประชุมครั้งแรกของบ้านอุดมพัฒนาและบ้านสันทราย พบว่าไม่สามารถทำให้ประชาชนมาร่วมประชุมประชาคมได้เกินร้อยละ 75 ได้⁴² ต่อมาการประชุมประชาคมครั้งที่ 2 ของบ้านอุดมพัฒนาสามารถทำให้ประชาชนมาได้เกินร้อยละ 75 ได้ คือ ร้อยละ 76 แต่สำหรับบ้านสันทราย ยอมรับว่าอย่างไรก็ตามไม่สามารถทำให้ประชาชนมาประชุมประชาคมได้เกินร้อยละ 75 เพราะปกติทางหมู่บ้านมีกิจกรรมหรืองานอะไรก็แล้วแต่ ประชาชนก็ไม่เคยเกินร้อยละ 60 ด้วยสาเหตุนี้บ้านสันทรายจำเป็นต้องให้ประชาชนที่มาประชุมประชาคม ณ วันที่มีการประชุมประชาคมจริง ถ้ามีจำนวนเท่าไรก็ให้เซ็นชื่อไปตามนั้น ส่วนที่เหลือที่มงานของผู้ใหญ่บ้านจะนำไปให้เซ็นกันที่หลังที่บ้านของชาวบ้านเอง ซึ่งต้องอาศัยเวลาพอสมควรกว่าจะเดินทางไปทุกบ้านให้ครบ แล้วให้เซ็นชื่อเพื่อให้เกิดร้อยละ 75

ปัญหาที่ต้องทำให้ชาวบ้านมาประชุมประชาคมให้เกินร้อยละ 75 ให้ได้นั้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเฉพาะ 2 หมู่บ้านนี้เท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็มีโอกาสไปสำรวจและสัมภาษณ์ผู้นำการประชุมประชาคมโครงการ SML นำร่องในหมู่บ้านอื่น ๆ ของจังหวัดลำพูนพบว่า หลายหมู่บ้านยังไม่เข้าใจเกณฑ์ร้อยละ 75 ที่ตรงกัน บ้างก็กล่าวว่าคนที่จะมีสิทธิ์เลือกคณะกรรมการ SML และเลือกโครงการได้ คือกลุ่มคนที่มีสิทธิ์ไปเลือกตั้งได้ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ในความเป็นจริงผู้ที่อายุครบ 15 ปี บริบูรณ์ขึ้นไปก็สามารถเลือกโครงการได้ สำหรับการเลือกตั้งต้องอายุ 18 ปีขึ้นไปแต่บางหมู่บ้านก็กล่าวว่าคนชราอายุ 60 ปีขึ้นไป คนป่วย และคนพิการ ไม่ต้องมาประชุมประชาคม แต่จะเอาเอกสารไปให้เซ็นที่หลังได้⁴³

⁴² เหตุผลเพราะชาวบ้านอุดมพัฒนาส่วนใหญ่ไม่สะดวกมาประชุมได้ตามเวลาที่กำหนด เมื่อมีการปรับเปลี่ยนเวลาการประชุมประชาคมชาวบ้านจึงมาเกินร้อยละ 75 ส่วนบ้านสันทราย กลุ่มผู้นำท้องถิ่นและคณะกรรมการ SML ไม่มีความพยายามที่จะให้ชาวบ้านมาประชุมประชาคมเกินร้อยละ 75 แต่ถ้าเกินได้ก็จะดี ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์ในการประชุมประชาคมต่างจากบ้านอุดมพัฒนา

⁴³ สัมภาษณ์ นายนิคม พันวัล, คณะทำงาน SML บ้านปางแม่ลอบ หมู่ 1 ตำบลทาแม่ลอบ อำเภอแม่ทา, 22 ตุลาคม 2549 และ นายสุทัศน์ สินธุเทียม, ประธานคณะกรรมการ SML และผู้ใหญ่บ้านต้นผึ้ง หมู่ 1 ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง, 23 ตุลาคม 2549.

ต้องยอมรับว่าเงื่อนไขร้อยละ 75 เป็นเงื่อนไขที่คณะกรรมการของนายกรัฐมนตรี (Prime Minister's Task Force) เพื่อสร้างหมู่บ้านต้นแบบในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) ได้กำหนดขึ้นมาเพื่อป้องกันไม่ให้งบประมาณที่จัดสรรลงไปให้หมู่บ้านและชุมชนนั้น ประสบกับปัญหาการรั่วไหลของงบประมาณไปที่อื่นโดยไม่มีคนในหมู่บ้านรับรู้เป็นส่วนใหญ่ เพราะถ้าเกิดปัญหาขึ้นมาจริงคณะกรรมการฯก็สามารถตรวจสอบไปยังหมู่บ้านได้ว่าสาเหตุเป็นอย่างไร วิธีการป้องกันของคณะกรรมการฯในประเด็นที่ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้นั้น กลับกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการประชุมประชาคมในหลายหมู่บ้าน ปัญหาที่พบอย่างชัดเจนก็คือการที่ผู้นำหมู่บ้านและคณะกรรมการ SML รู้จักการปรับตัวและหลบเลี่ยงเงื่อนไขร้อยละ 75 โดยการไปล่ารายชื่อที่หลัง ประกอบกับการเร่งโครงการจากทางอำเภอด้วย สำหรับตัวเลขน้อยลง 75 ที่คณะกรรมการฯกำหนดขึ้นมาก็เป็นตัวเลขที่กำหนดขึ้นโดยปราศจากการศึกษาถึงสภาพความเป็นไปได้ในการประชุมประชาคมของหมู่บ้านและชุมชน ซึ่งต่อมาเงื่อนไขนี้ได้ถูกปรับลดลงเป็นร้อยละ 70 เพื่อให้การประชุมประชาคมเกิดขึ้นได้จริงตามขั้นตอนที่รัฐบาลกำหนด ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่เพียงในนามเท่านั้น ซึ่งก็ช่วยเพียงทำให้ปัญหาเรื่องเกณฑ์การประชุมประชาคมลดลงไปบ้าง แต่ไม่ได้แก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด

ประการที่สอง : การแสดงความคิดเห็นและการใช้สิทธิ์

การประชุมประชาคมที่บ้านอุดมพัฒนา และบ้านสันทราย พบข้อแตกต่างในการใช้สิทธิ์ของชาวบ้าน กล่าวคือ ชาวบ้านอุดมพัฒนารู้ว่าคณะกรรมการ SML ต้องประกอบไปด้วยคนที่มีคุณสมบัติอย่างไร ดังนั้นชาวบ้านจึงเลือกบุคคลที่เหมาะสมเข้ามาเป็นคณะกรรมการได้อย่างเปิดเผย ประกอบกับกลุ่มเดิมก็คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ฯลฯ ก็ไม่ได้คัดค้านหรือไม่เห็นด้วยแต่ประการใด ที่จะให้บุคคลอื่นเข้ามาเป็นคณะกรรมการ SML ของบ้านอุดมพัฒนา ทำให้คณะกรรมการ SML บ้านอุดมพัฒนามีคนใหม่เข้ามาทำงานให้กับโครงการนี้เป็นจำนวนมากถึง 14 คน ส่วนในขั้นตอนของการเลือกโครงการนั้นชาวบ้านใช้สิทธิ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผลค่อนข้างมาก และการที่เป็นบ้านอุดมพัฒนาเป็นหมู่บ้านโครงการ SML นำร่องด้วย จึงเกรงกลัวที่จะทำโครงการผิดหลักเกณฑ์ การเลือกที่จะทำ 2 โครงการ คือ

1) โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารอเนกประสงค์ งบประมาณ 150,000 บาท

2) โครงการก่อสร้างต่อเติมอาคารกลุ่มแม่บ้านและจัดซื้อวัสดุ งบประมาณ 50,000 บาท

น่าจะเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับชาวบ้านอุดมพัฒนาได้ แต่สำหรับบ้านสันทรายแล้ว "...ชาวบ้านมาประชุมประชาคมเพียงเพื่อมารู้ว่าใครเป็นประธานและคณะกรรมการ SML ของหมู่บ้านบ้างเพียงแค่นั้น เพราะผู้ใหญ่บ้านสมพร ขออาสาเป็นประธานเอง และมีการเตรียมคณะกรรมการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว บทบาทของชาวบ้านสันทรายเมื่อมาประชุมประชาคมก็เพื่อรับรู้ว่าโครงการ SML

คืออะไร คณะทำงานบ้านสันทรายประกอบด้วยใครบ้าง และบ้านสันทรายมีแผนการที่จะทำโครงการอะไร หลักใหญ่ใจความที่ชาวบ้านต้องรับรู้มีเท่านี้..."⁴⁴

ต่อกรณีดังกล่าว ผู้ใหญ่สมพร กล่าวว่า "...การนัดหมายมาประชุมประชาคมเป็นเรื่องที่ยากและจำเป็นต้องทำให้ได้ตามเงื่อนไขที่คณะทำงานของนายกฯกำหนดมา ประกอบกับทางอำเภอก็เร่งโครงการมาด้วย ทางผมและคณะกรรมการหมู่บ้านก็เห็นว่าโครงการนี้ดี ดีเพราะจะได้เอามาสร้างเป็นที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เพราะเดิมไปประชุมที่วัดก็ไม่ค่อยจะสะดวก พวกเราก็เลยจัดการวางแผนการใช้จ่ายเงินที่ได้มาจำนวน 250,000 บาท เพราะบ้านสันทรายเป็นหมู่บ้านขนาดกลางว่าจะเอามาสร้างศาลาอเนกประสงค์ไว้ก่อน ไปถามปลัดอำเภอแล้วก็ว่าทำได้ไม่ผิด ผมว่าแบบนี้ดีนะ ชาวบ้านก็จะรู้ว่าใครบ้างที่เข้ามาเป็นคณะทำงาน SML บ้านสันทราย จะทำอะไรก็ชัดเจนดี ทำให้โครงการเสร็จไวด้วย..."⁴⁵

ความแตกต่างในสถานภาพและบทบาทของชาวบ้านอุดมพัฒนากับบ้านสันทรายเกิดขึ้นอย่างชัดเจน สภาพสังคมการเมืองในหมู่บ้านทั้งสองแห่งเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ ที่จะบอกว่าหมู่บ้านใดเป็นแบบไหน สำหรับบ้านอุดมพัฒนาแล้วเป็นหมู่บ้านที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกคนเข้ามาเป็นคณะทำงานฯตามที่เห็นสมควร โดยไม่มีใครมาชี้แนะว่าให้เลือกคนนั้นหรือไม่ควรเลือกคนนี้ ประชาชนใช้ดุลยพินิจของตนเองอย่างเต็มที่ ทำให้คณะทำงาน SML บ้านอุดมพัฒนาเต็มไปด้วยสมาชิกใหม่ๆที่ไม่เคยมีบทบาทในการเมืองระดับหมู่บ้านและท้องถิ่น ซึ่งไม่มี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. แม้แต่คนเดียว หรือถ้าคณะทำงานจะมีตำแหน่งก็จะเป็นเพียงแค่คณะกรรมการของหมู่บ้านเท่านั้น เพื่อที่จะทำให้หมู่บ้านเข้มแข็งขึ้น

ส่วนบ้านสันทรายนั้น ประชาชนถูกปิดกั้นในการใช้สิทธิ์เลือกคณะทำงานไปโดยปริยาย เพราะการผูกขาดอำนาจของกลุ่มเดิม บวกกับข้ออ้างของผู้ใหญ่บ้านที่อ้างว่าทางอำเภอเร่งโครงการมา อยากจะนำเงินมาทำโครงการที่คิดว่าสมควรแล้วที่จะทำเพื่อให้เสร็จเร็ว ส่งผลให้ชาวบ้านมาเพียงแคร์รับรู้เท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นการใช้สิทธิ์เลือกคณะทำงานและโครงการที่จะทำได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของ นายมี (นามสมมติ) กล่าวว่า "...ก็เห็นว่าคณะทำงาน SML ก็เป็นคนเดิมๆที่ทำโครงการต่างๆของหมู่บ้านกันอยู่แล้ว ก็อยากจะเสนอเปลี่ยนบ้างแต่ก็ไม่กล้า เพราะรู้ดีว่าเสนอไปก็แค่นั้น เดียวจะถูกหมายหัว บ้านก็ไม่ใกล้ไม่ไกลกันเดี๋ยวมองหน้ากันไม่ติด และพวกเขาก็มีมากกว่า ทำอะไรในหมู่บ้านก็พวกเขาทั้งนั้น..."⁴⁶ จะเห็นได้ว่าการเป็นสังคมหมู่บ้านชนบทที่มีความสนิทสนมใกล้ชิดกันนั้น เป็นทั้งผลดีและผลเสียต่อกระบวนการส่งเสริมและเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ผลดีที่เกิดขึ้นน่าจะมาจากการที่เครือญาติกันชักชวนกันเข้ามามีส่วน

⁴⁴ สัมภาษณ์ นายสุข (นามสมมติ), ชาวบ้านสันทราย อายุ 55 ปี, 3 กันยายน 2549.

⁴⁵ สัมภาษณ์ นายสมพร อภิวงค์งาม, อ้างแล้ว

⁴⁶ สัมภาษณ์ นายมี (นามสมมติ), ชาวบ้านสันทราย อายุ 58 ปี, 3 กันยายน 2549.

ร่วมทางการเมือง ในกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นเช่น การเลือกตั้ง การประชุมคณะกรรมการ ประชุมกลุ่ม เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้หากได้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือข่ายตามสนับสนุนก็ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ในมุขกลับกันบางครั้งการมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่กลมเกลียวและแน่นแฟ้น ก็อาจทำให้คนที่อยู่ในกลุ่มสมาชิกเครือข่าวนั้นไม่กล้าที่จะแสดงจุดยืนและอุดมการณ์ของตนเองเพราะความเกรงใจ และกลัวเสียหน้าใจระหว่างญาติพี่น้องเดียวกัน

ดังที่ได้กล่าวไปทั้ง 5 ปัจจัย เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ทำไมกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจึงเกิดขึ้นเฉพาะบ้านอุดมพัฒนา และไม่เกิดขึ้นที่บ้านสันทราย

4.3.2 ด้านผลการดำเนินงานโครงการ SML

การศึกษาวิเคราะห์ผลการดำเนินโครงการ SML ของหมู่บ้านทั้งสองแห่ง ได้แก่ บ้านอุดมพัฒนา กับ บ้านสันทราย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 และ 2548 ดังนี้

ปี พ.ศ. 2547 เป็นช่วงโครงการนำร่อง ทั้งบ้านอุดมพัฒนาและบ้านสันทราย มีการดำเนินโครงการสร้างศาลาอเนกประสงค์เหมือนกัน แต่ความคุ้มค่าและประโยชน์ที่ใช้งานจากศาลาอเนกประสงค์ดังกล่าวมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ บ้านอุดมพัฒนา สร้างศาลาอเนกประสงค์แบบเปิดโล่ง ทำให้สามารถจุจำนวนประชากรได้ไม่น้อยกว่า 300 คน และทุกครั้งที่มีการประชุมประชาคม ชาวบ้านอุดมพัฒนา ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆ และรวมถึงคณะทำงาน SML ก็มักจะใช้ศาลาอเนกประสงค์แห่งนี้เป็นสถานที่ประชุมทุกครั้งไป นอกเหนือจากนี้ ศาลาอเนกประสงค์แห่งนี้ยังเป็นสถานที่รวมตัวกันของชาวบ้านอุดมพัฒนาในการร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การรับฟังวิทยากรด้านการเกษตร การรวมกลุ่มส่งเสริมอาชีพ นับได้ว่าศาลาอเนกประสงค์แห่งนี้ เป็นสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนทุกคนของบ้านอุดมพัฒนา สามารถเข้ามาใช้งานได้จริง และไม่มีการปิดกั้นเฉพาะบุคคลใด หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งแม้ว่าการสร้างศาลาแห่งนี้จะไม่ใช่เป็นการแก้ไขปัญหาของบ้านอุดมพัฒนาได้ ก็ตามแต่ศาลาอเนกประสงค์ก่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนส่วนรวมได้เป็นอย่างดี

ในทางตรงกันข้าม ศาลาอเนกประสงค์ของบ้านสันทราย ใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้น 250,000 บาท แม้ว่าจะได้รับงบประมาณมากกว่าบ้านอุดมพัฒนาถึง 50,000 บาท แต่การใช้งานยังไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ได้ เพราะศาลาอเนกประสงค์ที่บ้านสันทรายสร้างขึ้นมานั้น มีพื้นที่การใช้งานค่อนข้างจำกัด เนื่องจากอาคารไม่ได้เปิดโล่งเหมือนศาลาอเนกประสงค์ของบ้านอุดมพัฒนา งบประมาณส่วนใหญ่จะสิ้นเปลืองไปเป็นค่าวัสดุตกแต่ง เช่น เครื่องทำความเย็น (แอร์คอนดิชั่น) กระจกกรองแสง ปูกระเบื้อง ทำฝ้าเพดาน ติดพัดลมดูดอากาศ ทำห้องประชุม

ซื้อโต๊ะทำงาน และใช้งบประมาณ SML ปี 2548 ซื้อคอมพิวเตอร์สำนักงานอีกจำนวน 1 ตัว ทั้งนี้ คณะทำงาน SML ของบ้านสันทรายได้แจ้งให้กับชาวบ้านทราบว่า จะใช้งบประมาณโครงการ SML นำร่องมาสร้างศาลาอเนกประสงค์ แต่ไม่ได้ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับแบบแปลน และประโยชน์ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะสามารถเข้าไปใช้ได้ ต่อเมื่อได้มีการดำเนินโครงการ ศาลาอเนกประสงค์ของบ้านสันทรายแล้วเสร็จ แต่เป็นศาลาอเนกประสงค์ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้ามาใช้งานได้ เพราะเป็นศาลาอเนกประสงค์แบบปิด กลุ่มคนที่เข้ามาใช้งานได้จำกัดเฉพาะกลุ่มผู้นำท้องถิ่น และคณะทำงาน SML เท่านั้น ซึ่งก็เป็นกลุ่มเดียวกัน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ส.ท. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานและกรรมการฝ่ายต่างๆ เพราะจากการสังเกตและการสอบถามพบว่า แม้ว่าบ้านสันทราย มีการสร้างศาลาอเนกประสงค์แล้ว แต่สถานที่นัดชาวบ้านมาประชุมก็ยังคงเป็นศาลาการเปรียญ วัดสันทรายเหมือนเดิม⁴⁷

ปี พ.ศ.2548 เป็นปีที่รัฐบาลจัดสรรงบประมาณ 19,000 ล้านบาท เพื่อส่งตรงจากรัฐบาล ลงสู่หมู่บ้านและชุมชนทั่วประเทศ ในปีนี้บ้านอุดมพัฒนาเลือกที่จะดำเนินโครงการประปาหมู่บ้าน เพราะบ้านอุดมพัฒนาประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำไว้ใช้อุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง ใช้งบประมาณดำเนินโครงการ 200,000 บาท ทำให้การก่อสร้างแท็งก์น้ำและระบบสูบน้ำส่วนกลาง สำเร็จ แต่ยังคงเหลืองบประมาณเพียงพอที่จะใช้ต่อท่อประปาให้กับครัวเรือนอีก 81 แห่ง ทั้งนี้ยังมี ครัวเรือนอีก 60 แห่งที่ยังไม่ได้ต่อท่อประปาเพราะงบประมาณหมด จำเป็นต้องรอกงบประมาณ SML ในปีต่อไป หรือถ้าหากบ้านอุดมพัฒนาสามารถหางบประมาณจากแหล่งอื่นมาได้ ก็สามารถนำมาดำเนินโครงการต่อไปได้

ในขณะที่เดียวกันบ้านสันทรายได้ดำเนินโครงการ 5 โครงการในปี พ.ศ.2548 แต่เป็นโครงการที่เน้นการก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่

- 1) โครงการสร้างที่เก็บของกลุ่มสตรีแม่บ้านในวัดสันทราย งบประมาณ 150,000 บาท
- 2) โครงการปรับปรุงศูนย์พลังแผ่นดิน งบประมาณ 20,000 บาท
- 3) โครงการปรับปรุงสหกรณ์ร้านค้า งบประมาณ 30,000 บาท
- 4) โครงการซื้อคอมพิวเตอร์สำนักงานจำนวน 1 เครื่อง งบประมาณ 30,000 บาท
- 5) โครงการสร้างศาลาที่พักริมทางในหมู่บ้าน งบประมาณ 20,000 บาท

จะเห็นได้ว่าโครงการ SML ในปีงบประมาณ 2548 ของบ้านสันทราย ไม่ได้เป็นโครงการที่ใช้งบประมาณ SML เพื่อแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านและชุมชนอย่างแท้จริง สภาพปัญหาที่บ้านสันทรายเกิดขึ้นมาเนื่องจากการขาดจิตสำนึกของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น และคณะทำงาน SML รวมถึงการ

⁴⁷ สัมภาษณ์ นาย ส. (นามสมมุติ), 3 กันยายน 2549.

ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการบริหารจัดการเพื่อประโยชน์สูงสุดเป็นสาเหตุให้โครงการ SML ปีงบประมาณ 2548 ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง สาเหตุอื่นเนื่องมาจากความไม่คงทนถาวรของสิ่งปลูกสร้าง คุณภาพของสิ่งก่อสร้างไม่ได้มาตรฐาน ที่สำคัญข้อจำกัดเรื่องงบประมาณเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้สิ่งก่อสร้างมีคุณภาพต่ำ ปัญหาเหล่านี้อาจจะเห็นภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมากกว่าร้อยละ 70 ของโครงการ SML ปี 2548 จัดเป็นโครงการประเภทสาธารณประโยชน์ และสวัสดิการชุมชน ดังตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16

จำนวนโครงการในปีงบประมาณ 2548 - 2549

ประเภทที่	ชื่อประเภทโครงการ	จำนวน (โครงการ)	คิดเป็นร้อยละ
1	สาธารณประโยชน์ / สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน	51,505	33.56
2	การเกษตร	13,024	8.49
3	ส่งเสริมรายได้และอาชีพ	9,157	5.97
4	สวัสดิการชุมชน	57,783	37.65
5	อื่นๆ	21,989	14.33
	รวมจำนวนโครงการทุกประเภท	153,458	100.00

ที่มา : สรุปความเป็นมาและรายงานผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) สำนักงานพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (สำนักงาน SML) ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2549.

ดังตารางที่ 4.16 พบว่ารัฐบาลยังไม่มีผลการประเมินผลในภาพรวมของโครงการ SML ที่จะแสดงให้เห็นว่าโครงการที่เกิดขึ้นมาในแต่ละประเภทนี้ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อการแก้ไขปัญหาหมู่บ้านและชุมชนมากน้อยเพียงไร งบประมาณจำนวน 19,000 ล้านบาทคุ้มค่าหรือไม่กับโครงการจำนวน 153,458 ที่เกิดขึ้นมา สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรทำ เพื่อจะได้กำหนดทิศทางนโยบายและการบริหารโครงการให้เกิดความคุ้มค่า และแก้ไขปัญหาในชนบทไทยได้อย่างแท้จริง